

**ukrainian
institute**

Анастасія Сичова

КЕНІЯ

**культурне середовище
та локальні контексти**

Анастасія Сичова

КЕНІЯ

**культурне середовище
та локальні контексти**

Київ, 2025

УДК327(577:676.2):316.7

Авторка	Анастасія Сичова
Менеджер проєкту	Богдан Веселовський
Інтерв'юер	Дмитро Суслик
Дизайнерка і верстальниця	Ольга Пугіна
Фото на обкладинці	Vishva Patel

Дослідження здійснене Аналітичним центром ADASTRA
на замовлення Українського інституту.
Зміст звіту є відповідальністю авторки і не обов'язково
відображає позицію і бачення Українського інституту.

ukrainian
institute

Зміст

- 5** Вступ
- 10** Перелік респондентів
- 12** Культурні, історичні та суспільно-політичні контексти. Особливості публічного дискурсу у Кенії
- 22** Стан локальної кенійської інфраструктури у сфері культури: інституціоналізація галузі
- 35** Розвиток культурного середовища: інструменти та інфлюенсери
- 51** Перспективи українсько-кенійської культурної співпраці
- 56** Рекомендації

Найробі, Кенія
Zac Wolff

Вступ

Дипломатичні відносини між Україною та Кенією за останні п'ять років стали більш динамічними та орієнтованими на конкретні галузі спільного інтересу. У 2019 році Республіка Кенія висловила готовність стати для України «точкою входу»¹ на ринок Східної та Південної Африки як ключовий вузол зв'язку з Ефіопією, арабськими державами і Далеким Сходом.

Російська агресія посилила увагу до України, зокрема з боку кенійських державних інституцій та громадянського суспільства, через безпрецедентне зростання цін на агропродукцію, що позначилося на економічній ситуації в країні та актуалізувало пошук альтернативних імпорتنих шляхів. У 2024 році, позиціонуючи Україну як гаранта продовольчої безпеки, Офіс Президента України анонсував план створення «зернових хабів» на території Кенії для забезпечення безперебійного постачання, яке суттєво ускладнилося через масовані російські обстріли.

Російське вторгнення в Україну також створило вікно можливостей для посилення голосу Кенії на міжнародній арені через висловлення позиції країни щодо неспровокованої агресії Росії проти України. Так,

Мартін Кімані, Постійний представник Кенії при ООН, закликав Росію поважати кордони України, посилячись на колоніальне минуле Африки для підкреслення небезпеки розпалювання «вугілля мертвих імперій»². Проте, незважаючи на заяви Президента Кенії Вільяма Руту щодо «несправедливості» агресії РФ проти України, постійний представник Кімані водночас виступив на підтримку «незаконності одностороннього використання російських активів»³, долучивши країну до китайсько-бразильської платформи «Друзі миру»⁴.

Наразі зовнішня політика Кенії керується принципом стратегічної амбівалентності як балансиру між РФ та Україною⁵. Незважаючи на офіційне засудження російського вторгнення в Україну на саміті ООН у 2022 році, кенійська влада поступово відходить від жорсткої позиції ЄС, Великої Британії та США. Означена тенденція проявляється у пом'якшенні дипломатичного тону по відношенню до посла РФ у Кенії Всеволода Ткаченка і здійсненні візитів секретарів кабінету міністрів Мозеса Курія (Moses Kuria, торгова політика) і Мітики Лінтурі (Mithika Linturi, аграрний сектор) до сателіта РФ — Білорусі — для вивчення потенційних торговельних шляхів і векторів інвести-

1 Kenya expresses readiness to become gateway to Eastern and Southern Africa for Ukraine, Information and Communication Department of the Secretariat of the CMU, 14.05.2019, <https://www.kmu.gov.ua/en/news/keniya-goto-va-stati-vorotami-do-shodu-i-pivdnya-afriki-dlya-ukrayini-zustrich-glavi-uryadu-zi-spikerom-parlamentu-keniyi>.

2 Chappell Bill, Kenyan U.N. Ambassador Compares Ukraine's Plight to Colonial Legacy in Africa, NPR, 22.02.2022, <https://www.npr.org/2022/02/22/1082334172/kenya-security-council-russia>.

3 Президент Кенії: Агресія РФ проти України — невинуватена, але Москва має бути за столом переговорів, Укрінформ, 15.06.2024, <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3875337-prezident-kenii-agresia-rf-proti-ukraini-nevinuvadana-ale-moskva-mae-buti-za-stolom-peregovoriv.html>.

4 «Друзі миру» — платформа, у складі якої КНР, Бразилії та країн Африканського континенту для сприяння мирному врегулюванню російсько-української війни. Одним із пунктів китайсько-бразильської пропозиції є негайне припинення вогню, без вимоги виведення російських військ з окупованих українських територій (прим. авт.).

5 Otieno Jeff, Russia-Ukraine War: Why Kenya is now playing both sides, The Africa Report, 12.06.2023, <https://www.theafricareport.com/312267/russia-ukraine-war-why-kenya-is-now-playing-both-sides/>.

цій між країнами⁶. Такий зсув обумовлений борговим тягарем і повільним економічним зростанням Кенії, що залишає мало простору для політичних маневрів.

Втім, українська сторона ініціює додаткові можливості для українсько-кенійського діалогу на всіх рівнях. Зокрема, **9-11 листопада 2024 року в Найробі відбулася стратегічна сесія за участю представників посольств України в країнах Африки на південь від Сахари, за участі Вікторії Ляліної-Бойко, директорки Департаменту публічної дипломатії та комунікацій МЗС України, та провідних африканських експертів⁷**. Захід був ініційований Міністерством закордонних справ України з метою обговорення культурних, гуманітарних та комунікаційних проєктів української дипломатії в Африці. Проведення подібних ініціатив, спрямованих на забезпечення систематичної медіаприсутності України в африканському інформаційному просторі, дозволить у подальшому зміцнити репутацію України як надійного стратегічного партнера на континенті.

Втім, не цілком однозначна позиція кенійського уряду щодо війни Росії проти України корелюється із загальним рівнем обізнаності кенійців про Україну та спільні кенійсько-українські проєкти. Поінформованість про Україну серед кенійського суспільства обмежується роллю експортера пшениці, соняшникової олії та інших сіль-

ськогосподарських продуктів⁸, що набуло особливої актуальності під час російсько-української війни через збої у ланцюгах постачання.

«Ця криза посилила обізнаність про важливість України для деяких країн в Африці. Це сфери, які ми могли б використовувати як будівельні блоки для підтримки культурних відносин та інших зв'язків з урядом України».

Кіпрон Лагат

Негативні наслідки агресії РФ проти України для кенійської економіки підтверджують результати моніторингу Міжнародного інституту з питань продовольчої політики⁹. Кенія значною мірою залежить від імпортової пшениці та кукурудзи для задоволення внутрішнього попиту¹⁰, тому будь-який збій або підвищення цін може мати серйозні наслідки як для її продовольчої безпеки, так і для стабільності регіону, який залишається найбільшим реципієнтом біженців з Африканського Рогу (Сомалі та Південного Судану).

«Люди могли б краще зрозуміти місце України на загальній геополітичній карті, вплив, який постачання зерна з України може мати на Східну Африку. Це вагомий тема для розмови».

Адріан Янков'як

Оцінюючи динаміку ставлення до України кенійського суспільства, більшість учасників

6 Minister S. Aleinik meets the Minister of Trade, Investment and Industry and Minister of Agriculture and Livestock Development of Kenya, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus, 07.06.2023, https://mfa.gov.by/print/en/press/news_mfa/a15dbc5a5d9e67c3.html.

7 Strategic Session of Ukrainian Embassies in Sub-Saharan Africa Held in Nairobi: Participants Agree on New Partnership Approaches, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, 11.11.2024, <https://mfa.gov.ua/en/news/v-najrobi-vid-bulasya-strategichna-sesiya-posolstv-ukrayini-v-pidsaharskij-afriki-uzgodili-novi-pidhodi-dlya-zmicnennya-partnerstv-na-kontinenti>.

8 Gallemí Albás Jan, *The grain crisis: Consequences for Kenya from the War in Ukraine*, Universidad de Navarra, 01.09.2023, <https://www.unav.edu/web/global-affairs/the-grain-crisis-consequences-for-kenya-from-the-war-in-ukraine>.

9 Laborde Debucquet David, et al., *Impact of the Russia Ukraine war on African agriculture, trade, poverty, and food systems*, in Odjo, S. P., Traoré, F. and Zaki, C. (eds), *Africa Agriculture Trade Monitor 2023*, International Food Policy Research Institute, Washington DC, 2023, pp. 130-158, <https://www.ifpri.org/publication/impact-russia-ukraine-war-african-agriculture-trade-poverty-and-food-systems>.

10 Ndong Ntah, M., et al., *The impacts of Russia's invasion of Ukraine on the Kenyan economy: Evidence from an economy-wide model*, *African Development Review*, 2024, pp. 1-13.

глибинних інтерв'ю, проведених для цілей цього дослідження, відзначили переважно нейтральну або позитивну тональність, що може бути зумовлене як низьким рівнем обізнаності самих учасників опитування, так і недостатньою активністю України в кенійському інформаційному просторі.

«Немає жодних шансів створити негатив для країни, яка сама по собі не настільки відома».

Конфіденційно

Як зазначили експерти-респонденти у ході дослідження, **російська агресія проти України сприяла зростанню відчуття солідарності з українським народом через спільний досвід і розуміння того, що означає бути колонізованим, а також проведення паралелей між національним характером українців і кенійців.** Зокрема, учасники інтерв'ю у якості спільних знаменників називали приналежність обох країн до християнства і наявність міцних родинних зв'язків, які високо цінуються кенійськими громадами.

«Після вторгнення було відчуття солідарності через те, що країну намагаються колонізувати».

Конфіденційно

«Ми побачили стійкість українського народу. Ми бачили, яку пристрасть вони відчувають до своєї країни та культури, їхній незламний дух. І це справді гідно захоплення».

Моніка Джума

Загалом **недостатня обізнаність кенійського суспільства про Україну зумовлена такими чинниками:**

- «Закритість» України в інформаційному просторі країн Африканського континенту та Кенії зокрема.
- Відсутність досвіду систематичної взаємодії між Україною та Кенією.

- Сприйняття України через дихотомію холодної війни, за якої Україна є частиною стратегії західних країн у протистоянні з СРСР та РФ як його спадкоємицею.
- Когнітивний вплив російської пропаганди: 1) позиціонування культурних досягнень радянського періоду виключно як здобуток Москви; 2) міф про «спорідненість української та російської нації» та «Україну як частину території РФ».

Загалом, щодо України складається враження,

«...ніби вас навмисно приховують або ви самі навмисно ховаєтесь. Ніби Східна Європа насправді не зацікавлена в змішуванні з рештою світу».

Антонія Кіхара

Все це свідчить про необхідність глибшої українсько-кенійської міждержавної комунікації задля кращого взаєморозуміння сторін загалом та в контексті російсько-української війни зокрема. Відтак **поруч з тіснішою економічною співпрацею, котра має місце останніми роками, саме сфера культури може стати одним з недооцінених містків на шляху до поглиблення відносин між Кенією та Україною.**

Українсько-кенійська співпраця у сфері культури має радше спорадичний несистемний характер у форматі точкових одиничних ініціатив або епізодичних візитів сторін. Прикметно, що більшість нещодавніх кейсів такої співпраці була здійснена за організаційного чи фінансового сприяння третіх сторін. Зокрема, у 2022 році з нагоди Дня вишиванки Посольство України в Кенії організувало у приміщенні [Alliance Française](#) благодійний захід для збору коштів на гуманітарну допомогу Україні. Під час заходу виступив кенійський гурт «That's What She Said», який виконав пісню «Червона калина» українською мовою та мовою

суахілі¹¹. Відеоролик із виконанням, розміщений на сторінці Посольства у Facebook, набрав близько 2,5 млн. переглядів. Окрім того, у 2023 році за сприяння [Alliance Française](#) відбувся благодійний ярмарок, кошти від якого було направлено до фандрейзингової платформи [United24](#).

У 2024 році українська делегація у складі представників громадської, політичної, наукової та культурної спільноти на чолі з Лесею Василенко відвідала Культурний центр Кенії у рамках проєкту «Українсько-кенійські відносини»¹², який фінансується Міністерством закордонних справ і розвитку Уряду Великої Британії та підтримується Агентством міжнародного розвитку Великобританії, Zinc Network і консалтинговою компанією «Tri-Pillar» у Найробі. Мета візиту полягала в активізації культурного обміну технологічними інноваціями та сприянні партнерству у культурній галузі.

З огляду на необхідність тіснішого діалогу між Кенією та Україною через поживлення культурної співпраці, а також більшої репрезентації України у місцевих медіа, культурних, освітніх та наукових просторах слід знайти точки дотику між двома державами. **Відтак дослідження культурного середовища та локальних контекстів Кенії є особливо актуальним для розробки ефективної стратегії української культурної дипломатії у цій країні та планування відповідних заходів.** Це дозволить створювати проєкти на такі теми, які сприятимуть глибшому взаєморозумінню між Україною та Кенією, закладаючи основу для системної взаємодії.

Мета дослідження полягає у визначенні та узагальненні даних щодо локальної інфраструктури сфери культури, соціаль-

но-політичних, історичних та культурних контекстів, питань ідентичності, корінних народів, інших локальних культурних феноменів, чутливих тем та соціокультурних явищ у Республіці Кенія, а також розумінні попереднього досвіду взаємодії з Україною/українцями, ставлення до України, сприйняття української культури та можливостей співпраці у сфері культури.

Реалізація мети дослідження обумовила формулювання наступних завдань:

- З'ясувати особливості функціонування локальної інфраструктури у культурній, академічній сферах та сфері громадянського суспільства, специфіку функціонування інституцій (державних та недержавних) та тенденцій у зазначених сферах (зокрема, які особистості, події, проєкти, інституції тощо визначають розвиток цих сфер на даний час, які є припущення щодо розвитку цих тенденцій у коротко- та середньостроковому майбутньому) в Кенії.
- З'ясувати особливості суспільно-політичних, історичних та культурних контекстів та публічного дискурсу в Кенії, зокрема, особливості національної та регіональних ідентичностей, політики щодо корінних народів і етнічних спільнот, особливості колоніальної історії та її сучасної інтерпретації, інші важливі культурні феномени та сенситивні для внутрішньої аудиторії країни теми, пов'язані з особливостями історичного досвіду, а також уявлення, які впливають на сприйняття України та розвиток культурної співпраці з нею.
- Сформулювати найбільш перспективні культурні сфери, тематики та напрямки

11 «У День вишиванки Посольство України в Кенії організувало благодійний захід задля збору коштів на гуманітарну допомогу Україні...», Embassy of Ukraine in the Republic of Kenya, Facebook, 20.02.2022, <https://www.facebook.com/share/v/1F83XhY2pU/>.

12 Sirima Shammah, *Ukrainian delegation visits Kenya: Kyiv actively pursues business and diplomatic relations with Nairobi amid ongoing conflict*, Vellum, 09.02.2024, <https://vellum.co.ke/ukrainian-delegation-visits-kenya-kyiv-actively-pursues-business-and-diplomatic-relations-with-nairobi-amid-ongoing-conflict/>.

для налагодження культурного діалогу між українськими культурними агентами та місцевими загальнодержавними/локальними акторами у культурній, академічній сферах та сфері громадянського суспільства.

Окрім аналізу численних вторинних джерел, **ключовим методом дослідження став контент-аналіз текстових розшифровок аудіозаписів напівструктурованих глибоких експертних інтерв'ю з представниками культурного середовища Кенії**. Для дослідницьких цілей було проведено 17 інтерв'ю з культурними діячами, представниками академічної та науково-дослідницької спільноти, інституцій культурної дипломатії, громадянського сектору та медіа із залученням представників української діаспори.

Доцільно зазначити, що **обрані методи якісного аналізу мають низку обмежень**, які можуть вплинути на об'єктивність отриманих висновків та спостережень. До них належать:

- Суб'єктивність оцінки респондента. Емоційність, особисті переконання та цінності учасників можуть позначитися на якості зібраних даних і сформувані некоректне тлумачення відповідного питання.
- Обмеженість досвіду респондентів конкретною культурною сферою. Деякі учасники мали сумніви щодо надання повних відповідей на питання, що стосувалися загальної ситуації в країні, а також визначення інституцій як початкових інстанцій для налагодження культурної співпраці.

Проведення додаткового аналізу вторинних відкритих джерел дозволило не лише поглибити розуміння культурних особливостей Кенії, але й верифікувати події, явища, осіб, згадуваних респондентами під час інтерв'ю, та збалансувати позиції учасників інтерв'ю щодо культурного розвитку країни.

Перелік респондентів¹³

- **Кіммі Вангарі** (Kimmi Wangari), кенійська співачка ([NOSTAPROS Records](#))
- **Іммакулейт Джума** (Immaculate Juma), адвокатка Верховного суду Кенії, викладачка у сфері музичного бізнесу та медіаправа, співачка й авторка пісень
- **Моніка Джума** (Monica Juma), контролерка телевізійних програм, Кенійська телерадіо-мовна корпорація
- **Брайан Ейджон** (Brian Ajon), журналіст цифрових медіа, акредитований Медійною радою Кенії
- **Грейс Керонго** (Grace Kerongo), головний редактор видання «[Weekend](#)», [Nation Media Group](#)
- **Антонія Кіхара** (Antonia Kihara), експертка з питань культури, дизайнерка (компанія «Wenye Heri», що спеціалізується на міській африканській культурі)
- **Ірина Киянченко** (Iryna Kyianchenko), арткритикиня, м. Найробі
- **Кіпроп Лагат** (Kiprop Lagat), доктор, антрополог, директор з питань культури в [Міністерстві культури та спорту Кенії](#), член [Національної комісії Кенії у справах ЮНЕСКО](#)
- **Ерік Мвангі** (Eric Mwangi), режисер, оператор і засновник «[Ripple Productions Limited](#)»
- **Найті Няньом** (Naitiemu Nyanjom), мисткиня з досвідом роботи з матеріалами, виробництвом та перформансом (інсталяції, що передбачають трансформацію простору з використанням відходів)
- **Веслі Омонді** (Wesley Omondi), поет, письменник, композитор
- **Єзекіль Оньянго** (Ezekiel Onyango), засновник та виконавчий директор «[PAIPEC](#)» (Панафриканський центр з питань політики в галузі інновацій та фактологічних даних)
- **Євген Полтенко** (Yevhen Poltenko), провідний спеціаліст з екологічних, соціальних та управлінських питань (ESG), «[Watu Credit Limited](#)»
- **Андрій Праведник** (Andrii Pravednyk), Надзвичайний та Повноважний Посол України у Республіці Кенія
- **Майкл Пундо** (Michael Pundo), головний виконавчий директор, [Кенійський культурний центр](#)
- **Адріан Янков'як** (Adrian Jankowiak), засновник та директор Тижня моди у Найробі
- **Представник сфери кіноіндустрії у Кенії**. Конфіденційно
- **Представник академічної сфери в Кенії**. Конфіденційно
- **Представник інституції культурної дипломатії іноземної держави у Кенії**. Конфіденційно

13 Посади й афіліації респондентів вказані станом на кінець 2024 року, коли проводився польовий етап дослідження у формі глибинних експертних напівструктурованих інтерв'ю.

Будівля парламенту Кенії,
Jorge Lázcar

Культурні, історичні та суспільно-політичні контексти. Особливості публічного дискурсу у Кенії

Одним із ключових стереотипних уявлень щодо Африки є сприйняття континенту як єдиної цілісності в культурному аспекті, що «скасовує» автентичність кенійської культури, змішуючи її в уніфікований загальноафриканський конгломерат. Однією з унікальних характеристик кенійського культурного середовища постає його мультикультурність, що ґрунтується на традиціях понад 43 етнічних груп, які становлять корінне населення Кенії.

«Іноземцям важливо знати, що Кенія — це не одна країна, вона схожа на 47 різних країн¹⁴ в одній».

Езекііль Оньянго

вих гравців у місцевій політиці. Зокрема, перший Президент Кенії Джомо Кеніята (Jomo Kenyatta) походив з племені кікую. Варто додати, що незважаючи на відносно невеликий відсоток представництва племені масаї в етнічному складі Кенії, представники деяких етнічних груп намагаються видати себе саме за масаї з огляду на комерційні преференції подібної самоідентифікації.

«Є чимало кікую, які видають себе за масаїв, оскільки це добре впливає на туризм. Вони виготовляють речі масаїв і продають їх як такі, що належать масаї».

Антонія Кіхара

За даними UNDP HDR Kenya¹⁵, станом на 2019 рік до основних етнічних груп Кенії відносяться кікую (17,1%), луа (14,3%), календжин (13,4%), луо (10,7%), камба (9,8%), сомалійці (5,8%), кісії (5,7%), міджікенда (5,2%), меру (4,2%), масаї (2,5%), туркана (2,1%), інші (8,2%). У цілому, на п'ять найбільших племен — кікую (kikuyu), луо (luo), луа (luhya), камба (kamba) і календжин (kalenjin) — припадає близько 70% населення країни¹⁶. Ці племена користуються вагомим впливом у Кенії, а їхні представники зазвичай відіграють роль ключо-

Окрім етнічного фактору, у соціальній структурі кенійського суспільства прослідковується сегментація за параметрами урбанізації (міське та сільське населення), типом господарства (скотарські громади — північно-східна Кенія, рибальські спільноти — біля о. Вікторія, аграрії — центральна Кенія, частина південної Рифтової долини і західної Кенії). До специфічних соціальних груп з окремим культурним кодом належать мігранти з сусідніх країн, якот Сомалі та Південного Судану (у статусі біженців через активні воєнні дії), індійська

14 Респондент має на увазі регіональні округи — 47 одиниць адміністративно-територіального устрою Кенії.

15 Mwangi Teresia, Mutabazi Michel, *Analysis of Human Development of Kenya*, International Journal of Development and Economic Sustainability, Vol.11, No.4, 2023, pp. 45-73.

16 Kenya: Full Country Dossier, World Watch Research, March 2024, 40 p., <https://www.opendoors.org/research-reports/country-dossiers/WWL-2024-Kenya-Full-Country-Dossier.pdf>.

діаспора та британці, які натуралізувалися у кенійців під час колонізації.

Зазначений рівень суспільної диференціації безпосередньо впливає на локальний культурний розвиток, визначаючи пріоритетні напрямки з позиції їх корисності та інтеграції до місцевих культурних запитів, а також можливості вийти на глобальний ринок збуту культурної продукції. Відповідно, при співпраці з кенійськими діями також важливо мати уявлення про етнічну приналежність реципієнта, культурні традиції племені, характер культурного впливу на загальнонаціональну ідентичність та географічний контекст реалізації проєкту. Такий бекграунд свідчатиме не лише про врахування сенситивних аспектів і специфіки форм культурної самопрезентації кожного округу, але й дозволить встановити чіткі межі категорій «корисне — шкідливе», «правильне — неправильне» з позиції кенійського партнера.

Інтерактивна природа культурних особливостей кенійців та їх фокус на комунікацію і співпрацю формує фундамент для об'єднання традицій різних племен через конвергенцію. При цьому, інтегратором кенійської мультикультурності виступає національна мова суахілі, поширена у регіоні Східної Африки з населенням майже 400 мільйонів осіб. Проте співпрацюючи з місцевими громадами на узбережжі Індійського океану, доцільно використовувати мову кісуахілі, тоді як при комунікації з молоддю варто орієнтуватися на ази місцевого сленгу («шенг»), який набув динамічного розвитку.

На думку респондентів, впливовим чинником мультикультурності та відкритості кенійського суспільства до інших куль-

турних традицій також слугує наявність штаб-квартири ООН у Найробі, що приваблює представників західних країн.

«Однією з особливостей Кенії є відкритість для іноземців. У Кенії є угандійці, танзанійці, конголезці, нігерійці, ефіопи, а також іноземці із Заходу. Це ніби африканський Лондон. Можливо, справа в ООН? У нас є штаб-квартира ООН, а це приблизно п'ять тисяч людей з усього світу, які привозять свої сім'ї і роблять великий внесок у наше розмаїття культур і людей».

Антонія Кіхара

Таким чином, культурний простір Кенії постає водночас архаїчним і пластичним, формуючи кенійську ідентичність на національному (як єдина кенійська нація) і племінному (особливості способу життя) рівнях.

Племінна політика, синтезована з прагненням до демократії, залишається домінантною політичною тенденцією в Кенії¹⁷, що особливо помітно під час виборів президента країни як боротьби за етнічну першість. Підґрунтям такого протистояння є прагнення продемонструвати, що тільки представник відповідної спільноти може гідно керувати державою, відповідно, більшість громадян Кенії голосує за своєю етнічною приналежністю.

Така відданість етногрупі гостро проявилася у протестах 2007 року, коли претендентами на вищу посаду виявилися представники двох найбільших громад Кенії з різними культурними уявленнями і полярними політичними позиціями. Під час протестів понад 1200 людей були вбиті і 350 тисяч стали внутрішньо переміщеними особами¹⁸. Насильство спричинило

17 Gavin M., *Kenya's Governance Dilemma*, Council on Foreign Relations, 22.08.2023, <https://www.cfr.org/blog/kenyas-governance-dilemma>.

18 Migiyo K., *Kenya's 2007/8 Post-Election Violence Still Haunts Journalists*, Study Says, Reuters, 25.09.2015, <https://www.reuters.com/article/lifestyle/kenyas-20078-post-election-violence-still-haunts-journalists-study-says-idUSKCNORP00X/>.

різкий економічний спад і соціальну фрагментацію між етнічними групами в районах, які постраждали найбільше.

Одним із наслідків збройних протестів 2007 року стало уникнення питань щодо етнічної приналежності громадянина як недоречного, а також спроби сформувати уряд національної єдності з представників різних громад. **Окрім етнічного питання, у публічному дискурсі Кенії виокремлюється ще низка сенситивних тем, а саме: релігійна приналежність та колоніальна епоха.**

Кенія є поліконфесійною державою, де близько 82% християн¹⁹, 11% мусульман, а решта складається з етнічних груп, що сповідають традиційні африканські вірування. Ренесанс вірувань предків доколониального періоду комбінується з християнськими та мусульманськими практиками, створюючи симбіотичний тип релігійного мислення та рамки становлення конфесійної толерантності. Відсутність упередженості, нарівні з делікатним ставленням до інших релігійних громад, підтверджується наявністю відповідних релігійних споруд (мечеті, церкви) і закріпленням різних релігійних подій (Великдень, Рамадан) як національних свят на законодавчому рівні.

За твердженнями респондентів, християнство та іслам мають потужний вплив на формування соціальних норм, цінностей і навіть практик в управлінні країною. Зокрема, «більшість політичних кампаній зазвичай починається в церкві», оскільки релігійні інституції мають потужні важелі впливу на формування громадської думки і, відповідно, схвалення програм і дій політиків.

«У нас навіть є офіс посередників²⁰ при Першій леді, щоб молитися за країну».

Веслі Омонді

«На минулих виборах 2022 року людина, яка стала президентом, потрапила на цю посаду завдяки впливу церкви».

Ерік Мвангі

У північно-східній Кенії поняття етнічної та релігійної ідентичності переплітаються. Етнічні лідери, особливо серед сомалійських громад, часто поширюють антихристиянські наративи, оскільки відмова від ісламу прирівнюється до зради власного етносу. Під впливом екстремістських ідеологій, що походять із Сомалі, політики з мусульманських районів Кенії прагнуть викоринити християнський вплив у своїх регіонах, який підживлюється захопленням Афганістану Талібаном у 2021 році. Проте державні контртерористичні операції проти сомалійського угруповання «Аль-Шабаб» (відоме атаками на торговий центр «Westgate» у Найробі (2013), університет Гарісса (2015) та готель «Dusit» у Найробі (2019)) призвели до залякування мусульманських груп²¹. Протистояння державних збройних сил і озброєних груп посилює загрозу релігійній свободі в Кенії, сприяючи появі безкарності, що перетворила північно-східний регіон на небезпечний для християн район²².

«Деяких людей вербують із Кенії, щоб перетворити на терористів у Сомалі. Тож це одна з найбільш чутливих тем у суспільстві».

Конфіденційно

Ставлення до ролі християнства у розвитку країни серед кенійців є амбівалентним. З одного боку, воно прирівнюється до трав-

19 BTI 2024 Country Report — Kenya, Gütersloh, Bertelsmann Stiftung, 2024, 45 p.

20 Йдеться про створення молитовного комітету для Гаїті при офісі Першої леді Республіки Кенії у зв'язку зі згодою Кенії очолити санкціоновану ООН місію безпеки на Гаїті — див. Olsen Andy, Kenyan Pastors Are Praying for Haiti, Christianity Today, 19.04.2024, <https://www.christianitytoday.com/2024/04/kenya-pastors-plan-pray-haiti-security-mission/>.

21 Overview, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/kenya/freedom-world/2023>.

22 Kenya. Events of 2023, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/kenya>.

матичного досвіду через тиск і відмову кенійської спільноти від власної культури, знищення африканських артефактів або їх вивезення до приватних колекцій та музеїв західних країн. Наприклад, в етнічній групі гіріама з прибережного регіону Кенії похоронні стовпи предків викорчувалися і вивозилися як предмети мистецтва до галерей і виставкових центрів США. Саме відсутністю могильних стовпів і, відповідно, порушенням духовного зв'язку з предками місцева громада пояснює усі негативні події. Відповідно, християнство досі сприймається як дестабілізуючий фактор з довготривалими наслідками.

«Вплив християнства був настільки сильним, що воно вбило ці африканські релігії».

Єзекііль Оньянго

З іншого боку, відхід традиційних вірувань «у тінь», на думку деяких респондентів, був компенсований розвитком інших мистецьких форм. Зокрема, релігійні течії брали активну участь у фінансуванні та організації творчих конкурсів, музичних фестивалів, художніх виставок, гуртків і шкіл для місцевого населення. Наприклад, музичний фестиваль *«Groove Gospel Awards»*, який проводиться щорічно з 2010 року, заклав початок для систематичного проведення музичних заходів у кенійському суспільстві.

«Наше суспільство живе всередині того, що релігія описує як правильний вчинок. Отже, ви не можете просто зняти фільм, який не буде сприйнятий як правильний».

Єзекііль Оньянго

Колонізація Кенії Великою Британією, під час якої культура місцевих племен зазна-

вала утисків та активно заміщалася західними практиками, від мови до системи освіти, залишається делікатною темою. Про це під час своїх інтерв'ю неодноразово згадували експерти. Колоніальний період фактично змінив траєкторії розвитку місцевих громад, переселяючи їх на нові місця проживання, що зруйнувало цілісність мистецького та культурного фону Кенії на національному рівні.

«Колоніалізм — це система, яка фактично порушила цілісність спільноти. Ми досі шукаємо відповіді чи принаймні компенсацію».

Найті Няньом

«Я відвідувала колоніальну школу, де взагалі не вивчалася історії Африки та Кенії. Думаю, що саме це викликало у мене бажання шукати більше».

Антонія Кіхара

«Я б сказав, що колоніалізм призвів до значної сегментації суспільства, яка дала нам зрозуміти, що 43 племені не є об'єднаними, ми різні».

Грейс Керонго

До прикладу, рух May May за незалежність²³ переважно поширився в центральних гірських районах Кенії, унаслідок чого спільнота кікую змушена була переселитися зі своїх регіонів до частини Рифтової долини. Така вимушена взаємодія призвела до взаємовпливів на мистецтво та культуру між громадами центральної Кенії та Рифтової долини. Свідченням культурного обміну стали певні музичні інструменти, запозичені у племені кікую, тексти пісень, а також меморіальні пам'ятники (пам'ятник Дедану Кіматі (Dedan Kimathi) у м. Ньєрі)²⁴.

23 Рух May May — антиколоніальне повстання, яке відбулося в Кенії протягом 1950-х років. Повстання очолювали представники племені кікую. До них приєдналися інші етнічні групи Кенії, які виступили проти британського колоніального правління та експропріації ними своїх земель.

24 What Was the Mau Mau Uprising?, Imperial War Museum, <https://www.iwm.org.uk/history/what-was-the-mau-mau-uprising>.

Дебати щодо впливу повстання May May на здобуття незалежності Кенії тривають досі, від тверджень, що збройний конфлікт забезпечив перспективу правління місцевого населення після відходу британців, до припинення внеску May May у деколонізацію. Проте уряд Кенії визнає бійців May May героями і героїнями у боротьбі за незалежність, а місця їх перебування — національними пам'ятками.

Колонізація, як і християнство, є амбівалентною за сприйняттям наслідків. З одного боку, були запроваджені заборони на плеємні традиції обрізання, що отримало схвалення частини кенійського суспільства, була сформована західна система державного управління та освіти, почалося активне будівництво адміністративних установ (як-от Центральний банк Кенії).

«Їх [будівлі адміністративних установ] ніколи не змінювали, тому що вони є культурними і визначають, що означає державна будівля і як вона має виглядати».

Брайан Ейджон

«З нашим англійським способом мислення кожен думає про себе, свої гроші та роботу. Що нас усіх об'єднує — це західна культура. Ми капіталісти».

Антонія Кіхара

Звертаючись до амбівалентності сприйняття наслідків колонізації, наголосимо на певних контрверсійних аспектах, які наразі становлять важливий предмет дискусії для кенійського суспільства, а саме:

- Розмивання традиційних цінностей призвело до появи спільнот, ставлення до яких наразі лише формується (наприклад, ЛГБТК+ рух).
- Сталість сприйняття Кенії як сировинного придатку, що створює штучні обмеження для культурного прогресу країни.

«Більшість наших місцевих товарів, які продаються в Африці, не належать нам, вони належать західним компаніям. І ці речі були закладені в договори та закони. Коли ми підписали всі ці правила, ми фактично залишилися рабами колоніальної системи».

Антонія Кіхара

Російський дискурс активно використовує цей наратив, наголошуючи, що економічний успіх західних країн зумовлений не конкурентними перевагами ліберальних демократичних систем, а західним неоколоніалізмом. Іншими словами, Захід досі намагається поширювати власні моделі управління, щоб не випустити з ареалу впливу колишні колонії. Ця ідея має на меті створити образ РФ як альтернативного до західних країн партнера для зближення кенійської та російської сторін.

Проте, на думку Ніколаса Мвангі (Nicholas Mwangi), спротив колоніалізму дозволив сформувати національні наративи Кенії як країни стійкості, готової захищати власні цінності²⁵. Література, візуальне мистецтво та музика стали фундаментом для відображення колоніального періоду у житті кенійців. Чимало музичних жанрів перетворилися на інструмент боротьби з гегемоністським порядком і суспільними стереотипами, такими як некомпетентне політичне керівництво, корупція, гендерна дискримінація та патріархальний устрій. Зокрема, кенійський письменник Ngũgĩ wa Thiong'o (Ngũgĩ wa Thiong'o) у своєму творчому доробку зосереджувався на впливі повстання племені May May на життя кікую («На різних берегах», «Пшеничне зерно»), а також колоніальному періоді історії кенійської спільноти («Криваві пелюстки», «Розп'ятий диявол»).

Низка короткометражних фільмів національного виробництва присвячена висвіт-

²⁵ Mwangi N., *Kenyan Narratives of Resistance and Liberation: The Sixth Pan-Africa Newsletter*, Pan Africa, 28.06.2024, <https://thetricontinental.org/pan-africa/newsletterissue-pan16-kenya-finance-bill/>.

ленню боротьби за свободу та проти експлуатації ресурсів Кенії іншими країнами, тоді як платформа «Звуки свободи в Африці» ([The Sounds of Freedom](#)) реалізувала ініціативу щодо створення аудіопрограм, що надають можливість почути історії воїнів May. Слухач опиняється в племені і може побачити підготовку до війни очима одного з представників May May.

Спроби переосмислення колоніального періоду також зустрічаються в науковому дискурсі Кенії, зокрема роботах Абдул Шеріфа²⁶ (Abdul Sheriff), Річарда Вулфа²⁷ (Richard Wolff), Пола Зелези²⁸ (Paul Zeleza), Пітера О'Ндеге²⁹ (Peter O Ndege), Ребекки Сімсон³⁰ (Rebecca Simson) та інших. Так, у книзі Рока Аджулу³¹ (Rok Ajulu) проводяться паралелі між політичними змінами Кенії за останні п'ятнадцять років та епохою колоніального режиму. Автор стверджує, що політичні змагання кенійського політикуму відтворюють шаблони поведінки, задані колонізаторами. Йдеться про збереження авторитарної лінії провладною елітою як способу контролю над суспільством, що було домінантною рисою колоніальної адміністрації, яка досі підтримується через інтеграцію економічної та політичної сфери.

Едвард Кісіанг'ані³² (Edward Kisiang'ani) досліджує питання початку та завершення

процесу деколонізації у Кенії. На його думку, здобуття незалежності країною у 1963 році є радше прорахованою стратегією британців для відновлення колоніальних практик на континенті, ніж національним досягненням кенійців, що ставить під сумнів руйнацію формального колоніалізму у 1863 році. Натомість Кімарі Вангуї³³ (Kimari Wangui) намагається переоцінити тему колоніалізму через транснаціональний контекст, пропонуючи низку компаративних досліджень про маргіналізовані групи і міський устрій.

Незважаючи на весь пул академічних напрацювань стосовно наслідків колоніалізму в Кенії їхня переважна більшість фокусується на трьох аспектах: **1) вплив колоніалізму на становище локальних громад; 2) сприйняття Кенії міжнародною спільнотою; 3) авторитаризм як ключовий політичний спадок колоніальної адміністрації.** Науковці приходять до висновку, згідно котрого у постколоніальному сьогоденні Кенії продовжують співіснувати доколоніальні та колоніальні політико-економічні структури, що політизує етнічну ідентичність кенійців і мобілізує громадян навколо етнічних політичних осередків, уможливлючи дестабілізацію ситуацію в країні у цілому.

Одним із болючих питань кенійського сьогодення залишається репатріація та рес-

26 Sheriff A., *Social formations in pre-colonial Kenya, Kenya in the Nineteenth Century* (Hadith, 8), Nairobi: Bookwise, pp.1-32.

27 Wolff R., *The Economics of Colonialism: Britain and Kenya, 1879-1930*, Nairobi: Transafrica Press, 1974, 203 p.

28 Zeleza P., *The Colonial Labour System in Kenya?*, Ochieng, W. R. and Maxon, R. M. (Eds.), *An Economic History of Kenya*, Nairobi: East Africa Educational Publishers, 1992, pp. 347-369.

29 O Ndege P., *Colonialism and its Legacies in Kenya*, 2009, <https://africanphilanthropy.issueelab.org/resources/19699/19699.pdf>.

30 Simson R., *Colonial legacies and wealth inequality in Kenya*, *Explorations in Economic History*, Vol. 94 (101623), October 2024, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014498324000494>.

31 Ajulu R., *Post-Colonial Kenya. The Rise of an Authoritarian and Predatory State*, 2021, Routledge, 210 p., <https://www.routledge.com/Post-Colonial-Kenya-The-Rise-of-an-Authoritarian-and-Predatory-State/Ajulu/p/book/9781032030586>.

32 Namisiko Kisiang'ani Waswa Edward, *Rethinking Frantz Fanon in the context of the Kenyan Decolonization experience, 1895-1992*, 2003, Kenyatta University, <https://ir-library.ku.ac.ke/items/6a354359-5143-4ec5-bd10-d839da015b83>.

33 Kimari W. et al. *Resisting Colonial Deaths: Marginalized Black Populations and COVID-19 in Brazil and Kenya*, Kalfou; Santa Barbara, Vol. 8, 2021, pp. 285-296, <https://www.proquest.com/openview/8ee627033d27c3a4cb6d249ebd5a21ee/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2048899>; Kimariop. et al., *What is a river? A transnational meditation on the colonial city, abolition ecologies and the future of geography*, *Urban Geography*, 2020, pp. 643-656, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02723638.2020.1743089>.

титуція культурних цінностей із західних музеїв, вилучених з кенійських громад за часів колоніального періоду. Наприклад, ініціатива Міжнародної програми винахідників сфокусована на інвентаризації об'єктів, які були вивезені з Кенії протягом колоніального періоду до європейських музеїв (приблизно 32 тисячі артефактів³⁴, без врахування музеїв, які не надали свої бази даних). Це перша спроба систематизувати інформацію і зрозуміти кількість культурних артефактів, які знаходяться поза межами Кенії. Повернення артефактів до кенійських громад подається як шлях зцілення етнічних спільнот від травм колоніалізму і відновлення власної ідентичності (наприклад, у 2023 році музей американського штату Іллінойс повернув близько 40 священних артефактів до Кенії).

Відтак **серед провідних сучасних тенденцій, які визначають розвиток культурного середовища Кенії, варто виокремити такі: ренесанс культури корінного населення, транскордонна співпраця та копродукція, діджиталізація, конкуренція між тенденціями до вестернізації та китаїзації, а також політизація мистецтва.** Розглянемо їх детальніше.

Ренесанс культури корінного населення. Незважаючи на те, що знання корінних народів продовжують відігравати значну роль у багатьох кенійських громадах, їхній потенціал вважається не повністю розкритим, що засвідчує стаття 11(3) (b) Конституції Кенії про роль знань корінних народів у науці та розвитку нації³⁵. Зокрема, згідно статті, системи знань корінних народів здатні пропонувати рі-

шення для проблем, з якими наразі стикаються громади, і мають потенціал для інтеграції в офіційні установи. Місцеві громади популяризують традиційні уявлення та спосіб життя, знецінені колонізаторами, а представники культурних і креативних індустрій намагаються переосмислити національну ідентичність для розуміння себе, власної історії, мови та культурних сенсів.

«Ми розмовляємо суахілі, оскільки це — спільна мова. І я думаю, що це справді чудово. Тому що ми можемо зрозуміти один одного. З бабусею я розмовляю мовою кікую, проте мої діти нею не розмовляють. Мова племен втрачається через модернізацію. Спільним для нас є капіталізм. Проте гроші — це не в нашій культурі. Не в нашій природі не дбати про ближнього або не ділитися. Ми, кенійці, зараз знаходимося лише на початку дорослішання. Ми тільки починаємо розуміти, ким хочемо бути, бо досі це вирішувалося за нас».

Антонія Кіхара

«Для мене вивчення історії масаї було частиною з'ясування власної ідентичності, відновлення зв'язку зі своїм корінням. Крім того, це був спосіб відновити те, що ми втратили за роки колонізації, за роки патріархальних, маскулінних, токсичних правил».

Найтї Няньом

Транскордонна співпраця та копродукція. Програми культурного обміну, гранти, угоди про копродукції (зокрема з ПАР у галузі кіноіндустрії³⁶, з Нігерією та Фран-

34 Arunga A., *Foreign Museums Must Return Kenyan Artifacts*, Nation, 01.04.2021, <https://nation.africa/kenya/blogs-opinion/opinion/foreign-museums-must-return-kenyan-artifacts-3344682>.

35 *The Constitution of Kenya*, Parliament of Kenya, 2010, http://www.parliament.go.ke/sites/default/files/2023-03/The_Constitution_of_Kenya_2010.pdf.

36 *Agreement between the Government of the Republic of Kenya and the Government of the Republic of South Africa on Audio-Visual Co-Production*, The Kenya Film Commission, <https://kenyafilmcommission.go.ke/wp-content/uploads/2022/11/amn-kenya-south-africa-nov-9-2022-pages-2-14.pdf>.

цією — в аудіовізуальній сфері³⁷) надають можливість не лише поглибити розуміння інших культур, але й поширювати наративи panaфриканізму на міжнародному рівні, ідеї якого розглядаються як ключові цінності сучасного кенійського суспільства³⁸.

Діджиталізація. Цифрова трансформація розглядається як інструмент просування культурного середовища Кенії шляхом використання соціальних медіа, потокових (стрімінгових) платформ, штучного інтелекту для виробництва культурних продуктів і послуг, що відповідають глобальним трендам. Цифрові інструменти дозволяють монетизувати роботу представників культурної галузі, а також розповсюджувати результати їх творчості на більш широкий загал.

Зокрема, «Harvard Business Review» у 2021 році зазначав, що Кенія може стати глобальним центром фінтех-інновацій, враховуючи стрімке зростання рівня мобільного покриття, а також найбільшу кількість «технологічних центрів» в Африці на південь від Сахари після Південної Африки (т. зв. «кенійський Волл-стріт»³⁹).

Ця тенденція, з одного боку, спричинила появу нової соціальної групи — цифрових інфлюенсерів, які визначають динаміку трендів у кенійському суспільстві, а з іншого боку, призвела до збільшення дезінформації у внутрішньому інформаційному просторі Кенії. Наприклад, у 2021 році інфлюенсери Кенії отримували грошові виплати за втручання та маніпулювання онлайн-дискусом

після того, як сімейний бізнес Президента Джомо Кеніати був згаданий у масштабному витоку документів «Папери Пандори»⁴⁰.

Однією з найвпливовіших платформ серед кенійців вважається Twitter⁴¹ («Kenyans on X»), який використовується як дискусійна платформа та отримав назву «осередку терору». Рівень впливу кенійської онлайн-спільноти засвідчує реакція служби новин CNN, якій довелося просити вибачення у кенійців за коментарі щодо Східної Африки як «розсадника терору»⁴².

«Коли йдеться про суперечки на політичні чи міжнародні теми, кенійці у Twitter — це справжній культурний феномен».

Адріан Янков'як

«Ми вміємо бути клавіатурними воїнами. Якщо ви хочете дізнатися про тенденції, вам просто потрібно зайти на X і подивитися, про що говорить кенієць».

Ерік Мвангі

Конкуренція між тенденціями до вестернізації та китаїзації. Західний наратив поступово втрачає вплив через економічний тиск КНР. Протягом останніх 15 років лідери Кенії фінансували великі інфраструктурні проекти, беручи позики в банках Пекіна для оплати китайським будівельним компаніям. Чимало договорів не були реалізовані, серед них — залізничний проєкт вартістю майже 5 мільярдів доларів США, який став об'єктом кримінальних розслідувань та залишається незавершеним через сім років після початку будівництва. Угоди часто включали виплати державним службовцям, які продовжували

37 RSA Agreements with Kenya, Nigeria and France on Audio Visual Co-Production, Parliamentary Monitoring Group, 12.05.2023, <https://pmg.org.za/committee-meeting/36910/>.

38 Kenya Values the Pan African Parliament Says Speaker Kingi, Parliament of Kenya, 2023, <http://www.parliament.go.ke/kenya-values-pan-african-parliament-says-speaker-kingi>.

39 Chitavi M., et al., Kenya Is Becoming a Global Hub of FinTech Innovation, Harvard Business Review, 18.02.2021, <https://hbr.org/2021/02/kenya-is-becoming-a-global-hub-of-fintech-innovation>.

40 Olewe D., et al., Pandora Papers: Uhuru Kenyatta family's secret assets exposed by leak, BBC, 04.10.2021, <https://www.bbc.com/news/world-africa-58775944>.

41 З 2023 року соціальна мережа Twitter була перейменована на X — прим. ред.

42 Kenya demands CNN apology over «hotbed of terror» slur, BBC, 23.07.2015, <https://www.bbc.com/news/world-africa-33642158>.

брати позики від Китаю, Світового банку та інших стейкхолдерів для фінансування платежів за початковим боргом. Наразі боргові зобов'язання Кенії зросли до 80 мільярдів доларів⁴³, а Китай вважається найбільшим двостороннім кредитором країни, отримавши важелі впливу на політику країни.

Політизація мистецтва. Молодь Кенії вдається до мистецтва не лише з метою самореалізації, але й для висловлення власного ставлення до політики і дій уряду. Зокрема, покоління Z⁴⁴ через інфографіку та подкасти щодо політичних і громадянських прав, розміщених на соціальних медіа-платформах X (раніше Twitter), TikTok та Instagram, мобілізувало кенійське суспільство на протести проти ухвалення фінансового законопроекту⁴⁵.

До ключових питань, які входять до спектру інтересів нового мистецького покоління кенійців, належать боротьба з корупцією та соціально-економічною нерівністю, сприя-

ня екологічній стійкості, адвокація розширення можливостей для молоді⁴⁶.

Вплив покоління Z виходить за рамки простої пропаганди, «формуєчи громадську позицію щодо політичних планів уряду Кенії з акцентом на їхній довгостроковий вплив»⁴⁷. У відповідь на активність покоління Z політичні партії та лідери почали залучати молодих виборців до штабів та адаптувати партійні стратегії до їхніх цінностей.

Відповідно, тенденції, що формують кенійський культурний і мистецький простори, відображають ширші зміни у світовому мистецькому ландшафті. Від впровадження цифрових платформ до зосередженості на стійкості, місцевій інфраструктурі та екологічній свідомості, кенійські культурні діячі пропонують власні стратегії адаптації національного арт-ринку до нових викликів і можливостей через посилення глобальної присутності.

43 Murphy Chris, *Kenya's Anti-Corruption Protests Are a Wake-Up Call for Washington*, Foreign Policy Magazine, 01.10.2024, <https://foreignpolicy.com/2024/10/01/kenya-protests-corruption-us-national-security-good-governance/>.

44 Йдеться про так зване покоління «зумерів», що слідує після покоління «міленіалів».

45 Nestory Rutashubanyuma, *Gen Z Leading Political Change in Kenya: What Does It Mean for African Politics?*, Tanzania Digest, 01.07.2024, <https://www.digest.tz/gen-z-leading-political-change-in-kenya-what-does-it-mean-for-african-politics/>.

46 Kamau Julia, et al., *Gen-Z Is Reshaping Kenyan Politics*, Rosa Luxemburg Stiftung, 24.09.2024, <https://www.rosalux.de/en/news/id/52547/gen-z-is-reshaping-kenyan-politics>.

47 Mati Jacob, *Political Protest in Contemporary Kenya: Change and Continuities*, London: Routledge, 2020, 222 p.

Окружна лікарня Ахеро, Кісуму,
rawpixel

Стан локальної кенійської інфраструктури у сфері культури: інституціоналізація галузі

Національна політика щодо культурного розвитку країни базується на статті 11 Конституції Кенії, яка визначає культуру «основою нації» та надає їй вирішального значення для «досягнення соціально прийняттого, економічно ефективного та інклюзивного сталого розвитку, який забезпечує гендерну рівність і зв'язок між поколіннями»⁴⁸.

За Конституцією, культурна політика Кенії зосереджується на сприянні «всім формам національного та культурного самовираження через літературу, мистецтво, традиційні свята, науку, комунікацію, засоби масової інформації, бібліотеки та іншу культурну спадщину»; на визначенні місця науки і технологій у розвитку нації; на захисті та просуванні прав інтелектуальної власності народу Кенії, а також розвитку креативних індустрій як окремого сектору самозайнятості населення.

Окрім Конституції, конструктивне зміцнення та успішне використання культурного розмаїття Кенії, захист і популяризація національної спадщини, спорту та мистецтва для соціально-економічного, політичного та культурного прогресу країни закріплені у [Національній політиці з розвитку культури і спадщини](#), Стратегічному плані розвитку країни «[Vision 2030](#)», а також у [По-](#)

[рядку денному Африканського Союзу до 2063 року](#) — нормативних документах, які визначають пріоритетні вектори культурного розвитку країни.

Національна політика щодо культури та збереження спадщини також регулюється міжнародними документами і договорами, які були ратифіковані урядом країни та імplementовані у нормативно-законодавчу базу, що зазначено у статті 2 (6) Конституції Кенії. Після ратифікації Конвенцій ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003) та про сприяння різноманіттю форм культурного самовираження (2000) Кенія стала другою країною в Африці, яка долучилася до реалізації відповідних проєктів. Зокрема, країна долучилася до ініціативи ЮНЕСКО⁴⁹ щодо імplementації методології індикаторів з метою вимірювання та моніторингу прогресу сприяння культурному внеску на національному та регіональному рівнях. Захід отримав фінансову підтримку Шведського агентства з міжнародного співробітництва ([The Swedish International Development Cooperation Agency, SIDA](#)) та уряду Швеції. Через залучення до програм міжнародних інституцій Кенія прагне зайняти власну культурну нішу у регіоні, співпрацювати задля розбудови та досяг-

⁴⁸ The Constitution of Kenya, Parliament of Kenya, 2010, p.15 http://www.parliament.go.ke/sites/default/files/2023-03/The_Constitution_of_Kenya_2010.pdf.

⁴⁹ UNESCO and Kenya to Implement the UNESCO Culture / 2030 Indicators together, UNESCO, 22.11.2023, <https://whc.unesco.org/en/news/2638>.

нення panaфриканських ідей, а також поглибити свою участь як невід'ємного члена міжнародної спільноти.

Інституційна структура культурного розвитку Кенії поділяється на **центральный та регіональний рівні**. Органи центральної влади (Державний департамент з питань культури, мистецтва та спадщини, Міністерство закордонних справ, Міністерство у справах молоді, креативної економіки і спорту) визначають загальнодержавну траєкторію культурної політики, встановлюють стандарти культурної продукції, надають ліцензії стейкхолдерам на проведення культурної діяльності та використання

культурної спадщини Кенії. Натомість органи регіонального розвитку з відповідними повноваженнями у культурній сфері займаються координацією реалізації програм і проєктів на місцевому рівні. У культурному аспекті йдеться про сприяння розвитку локальної та регіональної ідентичності шляхом відображення історії округу, збереження та підвищення цінності локальних культурних ландшафтів. Окрім цього, регіональні органи влади координують співпрацю між центральною владою, громадянським суспільством, приватним сектором та окремими культурними діячами у формуванні, реалізації та моніторингу результатів стратегій культурного розвитку.

Адміністративні кордони регіональних округів Кенії⁵⁰

50 Kinyanjui M., *Regional Development Authorities Engagement Framework for Kenya. Towards a New Regional Planning Model in Kenya*, UN-Habitat, 2017, <https://urbanpolicyplatform.org/wp-content/uploads/2018/04/Regional-Development-Authorities-Engagement-Framework-for-Kenya.pdf>.

Відповідно, управління культурним розвитком країни ґрунтується на **принципах субсидіарності та децентралізації** через делегування прийняття рішень на рівень органів регіонального планування із врахуванням місцевих запитів і потреб. Таке багаторівневе управління спрямоване на розробку комплексних та узгоджених стратегій дій між різними залученими стейкхолдерами.

Інституції державного сектору

До провідних культурних установ державного рівня у контексті імплементації визначених ключових векторів належать передовсім три кенійські міністерства — Міністерство з гендерних питань, культури, мистецтва та охорони спадщини (головно в особі Державного департаменту з питань культури, мистецтва та спадщини), Міністерство закордонних справ Кенії, Міністерство у справах молоді, креативної економіки та спорту, а також Національні музеї Кенії і національна установа «Бомас Кенія». Розглянемо їхню діяльність детальніше.

- **Державний департамент з питань культури, мистецтва та спадщини** є провідною державною інституцією при Міністерстві з гендерних питань, культури, мистецтва та охорони спадщини, відповідальною за реалізацію культурної політики. До його складу входять: [Постійна президентська комісія з питань музики](#), [Рада із захисту авторських прав Кенії](#) та [Служба національної бібліотеки Кенії](#).

До мандату Департаменту належать розвиток і популяризація кенійського мистецтва та культури; встановлення стандартів мистецької та культурної продукції; організація

дипломатичних перемовин та укладання договорів щодо питань культурної галузі.

Департамент також опікується діяльністю бібліотек, збереженням і розвитком музики, а також мовним питанням, основні положення якого закріплені у Законі про захист традиційних знань і культурних самовиражень від 2016 року.

До мандату Департаменту також належить Культурний центр Кенії ([Kenya Cultural Centre](#)) — напівавтономне урядове агентство, створене з метою популяризації музики, театрального мистецтва, поширення творів кенійських майстрів сучасного мистецтва та традиційних ремесел, проведення зустрічей для обговорення питань щодо літератури, історії, науки чи освіти. Під керівництвом Культурного центру також перебуває Національний театр Кенії ([Kenya Cultural Centre Kenya National Theatre, KCC-NT](#)) і платформа «Перформанси після обіду» ([Performances After Lunch](#))⁵¹ — ключова мета якої полягає у пошуку і розвитку творчого потенціалу локальних талантів, налагодження культурних зв'язків і партнерств. Кенійський культурний центр зареєстрований як один з учасників Ліги театрів Шовкового шляху ([Silk Road International League of Theatres, SRILT](#)), що засвідчує наявність тісних культурних відносин із КНР.

Окрім того, під егідою Департаменту розпочатий проєкт «[Talanta Hela](#)» — державна ініціатива з розвитку талантів, спрямована на монетизацію творчого потенціалу кенійського суспільства шляхом виявлення, виховання та розвитку талантів з метою розширення можливостей самозайнятості для молоді. Спортивний сегмент «Talanta Hela» реалізується Кенійською академією спорту у співпраці з іншими стейкхолдерами. Наразі успішно запроваджено дві програми: Національний спортивний табір талантів і футбольний турнір «Talanta Hela».

51 Our Programmes, Kenya Culture Centre, <https://www.kenyaculturalcentre.go.ke/our-programs/>.

До складу Державного департаменту з питань культури, мистецтва та спадщини також належать:

- Національна рада героїв ([The National Heroes Council](#)) займається реалізацією політики пам'яті національних героїв Кенії, збереженням місць пам'яті, створенням пам'ятних предметів з метою вшанування національних героїв.
- [Національні архіви і служба документації Кенії](#). До повноважень інституції входить надання консультацій державним установам щодо створення, догляду, контролю та збереження публічних і приватних документів/архівів, а також надання доступу приватним користувачам. Департамент опікується поверненням до Кенії будь-яких публічних документів, що мають історичну цінність і перебувають за межами країни.
- [Міністерство закордонних справ Кенії](#) бере участь у реалізації п'яти стратегічних пріоритетів культурної дипломатії, а саме:
 - виховання поваги до етнічної різноманітності та культурної спадщини країни, її визнання світовою спільнотою;
 - заохочення культурних обмінів і співпраці;
 - сприяння глобальному міжкультурному діалогу;
 - сприяння просуванню кенійських музикантів, спортсменів і діячів як представників культурного дипломатичного корпусу;
 - популяризація суахілі як континентальної та глобальної мови.

До пріоритетних сфер МЗС Кенії також належить політика підтримки кенійської діаспори, спрямована на мобілізацію досвіду, талантів і фінансових ресурсів кенійців за кордоном, а також максимізацію їх участі у створенні позитивного іміджу країни

у межах [Національної стратегії розвитку діаспори](#).

- [Міністерство у справах молоді, креативної економіки і спорту](#) займається розвитком образотворчого, та виконавського мистецтва; інтеграцією молоді до галузей креативної економіки; реалізацією спортивної політики. До його мандату також належать:
 - розвиток кіновиробництва;
 - сприяння бізнес-інноваціям;
 - співпраця щодо молодіжних і спортивних ініціатив;
 - сценічне мистецтво;
 - проведення досліджень історії музики Кенії;
 - розробка спортивного регламенту, управління спортивними спорудами, імплементація Всесвітнього антидопінгового кодексу, спортивна підготовка та освіта.

До складу Міністерства входять:

- Кенійська комісія з кіновиробництва ([Kenyan Film Commission](#)) відповідає за розробку нормативно-правової бази у галузі кіновиробництва, створення та просування іміджу Кенії як сприятливого місця зйомок, вирішення організаційних питань (пошук знімальної групи, апаратури) і налагодження співпраці з партнерами.
- Кенійська рада з питань класифікації фільмів ([Kenyan Film Classification Board](#)) регулює видачу ліцензій на зйомку фільму, організаційні питання з поширення фільмів на території країни.
- [Національні музеї Кенії \(National Museums of Kenya, NMK\)](#) — мультипрофільна державна установа, роль якої полягає у зборі, збереженні, вивченні, документуванні та репрезентації минулого та сьогодення культури Кенії з метою підвищення рівня знань, поваги та сталого використання ресурсів.

NMK управляє регіональними музеями, пам'ятками національного та міжнародного значення, а також колекціями живої культурної та природної спадщини Кенії, сприяючи збереженню біологічного різноманіття Східної Африки.

Активності NMK регулюються [Стратегічним планом на 2023-2027 роки](#), який визначає вектори розвитку установи, її роль у культурному та креативному секторі Кенії, заходи імплементації вироблених стратегій.

- «Бомас Кенія» ([Bomas of Kenya](#)) заснована у 1971 році кенійським урядом як дочірня компанія Корпорації розвитку Кенії ([Kenya Development Corporation KDC](#)) для збереження автентичності та популяризації культурного різноманіття етнічних груп Кенії.

«Бомас Кенія» має статус національної установи із консультаційними та адвокаційними повноваженнями у сфері культурного туризму. Серед основних напрямів діяльності установи — проведення вистав з автентичними музичними інструментами і танцями; облаштування етнічних садиб; презентація традиційної кенійської кухні; каталогізація та збереження культурних артефактів повсякденного споживання (традиційні ножі, ритуальні маски тощо); архівування та створення фонотеки звуків і мелодій кенійських традиційних інструментів, яким загрожує зникнення, із використанням інноваційних цифрових технологій.

Інституції недержавного сектору

Неурядові організації також виступають одними з ключових суб'єктів інституційного розвитку, які беруть участь у реалізації культурної політики, іноді у співпраці з державними установами. Вони доповнюють формальні інституції у вирішенні організа-

ційних питань, налагодженні комунікації між неурядовими організаціями та культурними агенціями інших країн.

До провідних ланок недержавного сектору належать:

- Інститут культури та екології ([Institute for Culture and Ecology, ICE](#)) — національна неурядова організація корінних народів, заснована у 2006 році з метою органічної інтеграції культурної складової в управління природними ресурсами Кенії. Співпрацює із громадськими ініціативними групами та школами в округах Тарака Ніті, Мачакос, Меру, Муранга, Ембу, Кіліфі та Кіамбу.
- [«HEVA Fund Kenya»](#) — кенійська неурядова організація, яка тісно співпрацює із Британською Радою ([British Council](#)) (у форматі створення фонду підтримки культурних і креативних індустрій АСТ-EU, а також деколонізації бібліотек), займається питаннями надання грантів і початкового капіталу представникам творчих професій у галузі цифрових і креативних індустрій.
- [«GoDown Art Center»](#) (Найробі) підтримує як традиційні форми мистецтва, так і цифрові аналоги. Платформа є членом-засновником Робочої групи креативної економіки ([Community Environmental Working Group, CEWG](#)), мережі організацій громадянського суспільства в Кенії, що ставлять за мету сприяння інноваціям і культурному розвитку як рушійним силам економічного зростання країни. «GoDown Art Center» надає засоби технічної та адвокаційної підтримки діячам культури, а також простір для проведення виставок, перформансів і налагодження комунікації у межах місцевої творчої еліти.
- «Zamaleo Arts and Culture Trust» ([Zamaleo ACT](#)) — художній простір, спрямований на презентацію експресивних

культурних течій Африки. Має зв'язки з творчими спільнотами, зацікавленими в отриманні культурних навичок через традиції усного оповідання, музики, танцю та руху.

- Ініціатива «PAWA» ([PAWA254](#)) — некомерційна організація, заснована у 2010 році, що позиціонує себе як унікальний мистецький і культурний центр Кенії для підтримки і каталізації творчих і громадських проєктів соціальних змін. Акронім «PAWA» на суахілі означає «power», а «254» телефонний код Кенії. «PAWA» зарекомендувала себе як нішева платформа у просторі артвизму, яка інтегрує мистецтво та активну громадянську позицію щодо захисту прав людини, покращення засобів для існування та працевлаштування кенійської молоді. «PAWA254» тісно співпрацює із молодіжними і громадськими групами з питань державного управління, відстоювання громадянських прав і свобод, впровадження принципу підзвітності у використанні державних ресурсів. Платформа надає коворкінг і професійне обладнання для представників культурної галузі та медіа.
- «ICONNECTKENYA» ([ICOKE](#)) — цифрова платформа, сфокусована на співпраці з маргіналізованими групами через підвищення рівня освіти, обізнаності та інформаційного обміну для інтеграції продукції (зокрема культурних послуг) біженців з місцевим і глобальним ринком. Пріоритетна цільова аудиторія — жінки-підприємці, які прагнуть розповісти особисту історію становлення ідентичності через власний продукт. ICOKE проводить тренінги з управління соціальними мережами та електронної комерції.
- Мережа африканського цифрового мистецтва ([African Digital Art Network](#)) — платформа, яка просуває роботи художників з Африки, включно з представниками діаспори, на глобальний ринок.

- Кенійська асоціація охорони дикої природи ([Kenya Wildlife Conservancies Association, KWCA](#)) — організація національного рівня, яка об'єднує громадські та приватні природоохоронні установи з метою здійснення впливу на політику захисту та збереження довкілля країни. Ключова роль організації полягає у каталізуванні природоохоронного руху через адвокацію, розширення доступу до інформації, підвищення рівня обізнаності про охорону природи серед громадськості на регіональному та міжнародному рівнях.

Результати аналізу вторинної літератури і глибинних інтерв'ю дозволили дійти висновку, що **співпраця між державними і неурядовими інституціями ґрунтується на партнерських засадах. Міністерство з гендерних питань, культури, мистецтва та охорони спадщини через Державний департамент з питань культури займається розробкою стратегічних напрямків, вирішенням організаційних питань загального характеру, а також розподілом бюджетних коштів за культурними сферами. Недержавні інституції відіграють роль сполучної ланки між урядовим сектором і творчою елітою Кенії, надаючи державним службовцям додаткову інформацію та оцінки стану відповідної культурної галузі, як-от доцільності її подальшого просування тощо.**

Позиціонуючи себе як каталізатора змін, неурядовий сектор синтезує мистецтво та громадянську активність, актуалізуючи питання захисту громадянських прав, гендерну тематику та потреби маргіналізованих спільнот. Прикладом такої взаємодії є некомерційний фонд «[Kuona Trust](#)», заснована у 1995 році при Національному музеї Кенії. З 2008 року Фонд підтримує власний Центр візуальних мистецтв у Найробі як платформу для демонстрації мистецьких експериментів у галузі сучасного візуального мистецтва. При Фонді працюють майстерні деревообробки, ковальства, скульптури,

поліграфії, на базі яких проводяться спеціалізовані тренінги. «Kuona Trust» підтримує культурний обмін через програму резиденції художників з метою формування мережі кенійських та міжнародних художників під егідою «[Triangle Network](#)». Крім того, організація прагне підвищити оцінку сучасного кенійського мистецтва серед широкої громадськості країни.

Крім адвокаційної функції, неурядові актори підтримують тісні зв'язки з установами культурної дипломатії інших країн (Британська Рада, [Alliance Française](#) та іншими), надають технічну та просвітницьку підтримку місцевим діячам культури через створення окремих просторів для проведення тренінгів або презентації перших робіт, тим самим посилюючи культурне співробітництво між західними партнерами і Кенією.

Враховуючи той факт, що Кенія є реципієнтом міжнародної фінансової допомоги, інвестування у культурні проекти урядом Кенії є обмеженим. **Державні установи з культурного розвитку не отримують належного фінансування, тому ключова підтримка надходить від міжнародних партнерів і приватних донорів за принципом «спочатку — проект, потім — інвестиції».** У Кенії також відсутній «конкретний механізм фінансування мистецьких, культурних і креативних проектів»⁵², не запроваджені стандартні робочі процедури отримання доступу до ресурсів держаних фондів.

«Кенійський культурний сектор здебільшого залежить від приватних спонсорів. Уряд надає дуже мало підтримки».

Кіммі Вангарі

«Зараз у Кенії культурний сектор фінансується державою, але держава виділяє йому мало фінансування».

Майкл Пундо

Серед інших обмежень респонденти у ході інтерв'ю виокремлюють цензурування певних тем. До прикладу, [M-Net](#), найбільший мовник Кенії, намагається уникати трансляції фільмів або телевізійних програм на політичну або релігійну тематику. Компанія переважно орієнтується на комерційну продукцію, що позначається на пріоритетах у трансляванні та фінансуванні відповідного контенту.

Діяльність установ культурної дипломатії іноземних держав у Кенії

Установи культурної дипломатії інших країн, які спеціалізуються на конкретних напрямках підтримки, також залучаються до інтенсивної культурного обміну через спільні проекти, виділення стипендій та грантів, організацію культурних подій для ознайомлення кенійців із власними культурними здобутками. До ключових інституцій культурної дипломатії іноземних держав в Кенії належать Британська Рада ([British Council](#)), Гете-Інститут ([Goethe-Institut](#)) і [Alliance Française](#).

Зокрема, найпомітнішими подіями і проектами, які реалізовує Велика Британія через Британську раду в Кенії, є:

- проект «[Global Social Enterprise](#)», який підтримує місцеве підприємництво для вирішення соціальних та екологічних проблем у громадах;
- пілотна програма з використанням футболу для вирішення проблем гендерного насильства в Кенії;
- Фонд «Braid» ([Braid Arts and Culture Fund](#)), який пропонує гранти інновацій-

⁵² Kamweti S., *The Application of Cultural Diplomacy in Enhancing Kenya's International Image*, University of Nairobi, November 2017, 94 p.

ним мистецьким і культурним проєктам у співпраці з Трестом культури та здоров'я корінних народів ([Trust for Indigenous Culture and Health, TICAH](#)) і програмою «Культурна спадщина для інклюзивного зростання» ([Cultural Heritage for Inclusive Growth](#)) Британської Ради;

- співпраця з Книжковим трестовим фондом ([Book Bunk Trust](#)) (відновлення публічних бібліотек, програми інклюзивності) та організацією «Африканська цифрова спадщина» ([African Digital Heritage](#)) (дослідження прогалин у навичках збереження культурної спадщини Кенії на національному рівні);
- Фонд Ньютона ([Newton Utafiti Fund](#)) — науково-дослідницька програма партнерства між Національним фондом досліджень Кенії та Британською Радою, відома як Newton Utafiti Partnership Programme. До пріоритетних наукових тем належать продовольча безпека, відновлювальна енергетика, охорона здоров'я, управління конфліктами, інтеграція гендерних аспектів у фундаментальні дослідження.

Німеччина через [Goethe-Institut](#) ініціювала:

- Програму «Some Fine Day» — проведення семінарів і майстер-класів для кенійських кінематографістів з питань захисту авторського права, процесів кіновиробництва, навичок складання бюджету для запуску знімального процесу.
- Проєкт «Культурні та креативні індустрії» — покращення можливостей працевлаштування у шести країнах-партнерах (Ліван, Йорданія, Ірак, Кенія, Сенегал і ПАР) у секторах музики, моди, дизайну та анімації шляхом сприяння розвитку підприємницьких, цифрових, творчих і технічних навичок.
- [AFRICOMICS](#) — міжрегіональний проєкт за участі 14 представництв Гете-Інсти-

туту з країн Африки з метою створення екосистеми африканського мистецтва коміксів.

- Надання грантів і резиденцій для творчої самореалізації кенійських культурних діячів на території Німеччини.
- Проєкт «Зона контакту» — публікація книг, присвячених тематиці кенійської мистецької сцени. Було опубліковано 27 книг, у яких документується мистецька практика різних діячів, колективів, соціально актуальні теми, а також рефлексії про історію країни та культурний розвиток Кенії.
- Літературний фестиваль «Макондо», який об'єднав англomовних і португаломовних африканських письменників історичної, художньої та наукової літератури. Дискусії стосувалися історії Африки та альтернативних інтерпретацій історичних подій на континенті.
- Серію виставок «Sasa Nairobi» у галузі сучасного мистецтва з акцентом на фотографії, відео, інсталяції, концептуальному мистецтві та перформансі. Ключова мета — налагодити співпрацю з художниками та кураторами Кенії, які мають передовий та інноваційний підхід.
- [Міжнародну програму інвентаризації](#) — дослідницький проєкт, зосереджений на створенні бази даних кенійських артефактів, які з колоніальних часів зберігаються у музеях і колекціях інших країн. Ініціатива ставить за мету дослідити історію появи кенійських артефактів за межами Кенії, а також зробити інформацію щодо них прозорою і загальнодоступною.

Франція має три офіси [Alliance Française](#) у найбільших містах Кенії (Найробі, Момбаса та Кісуму) та пропонує вивчення французької мови, програми обміну, ор-

ганізовує виставки і культурні заходи для поліпшення обізнаності щодо французької культури. Окрім Alliance Française, культурну дипломатію Франції в Кенії представляють:

- Французький інститут досліджень в Африці ([Institut Français de Recherche en Afrique, IFRA](#)) — установа з фінансовою автономією від Посольства, а також Національний центр наукових досліджень ([Centre national de la recherche scientifique, CNRS](#)) у галузі гуманітарних і соціальних наук з регіональною компетенцією, що займається дослідженням історичних кейсів співпраці Кенії та Франції, а також розміщенням публіцистичних матеріалів кенійських авторів.
- Регіональні представництва Інституту досліджень розвитку ([Institut de recherche pour le développement, IRD](#)) і Центру міжнародного співробітництва в агрономічних дослідженнях розвитку ([Centre de coopération internationale en recherche agronomique pour le développement, CIRAD](#)), котрі фокусуються на питаннях захисту довкілля, охороні здоров'я та соціальній проблематиці.
- Офіс «Campus France», розташований на базі «Alliance Française de Nairobi», який спеціалізується на популяризації навчання у Франції серед кенійської молоді та розвитку анімації.
- Французька школа Дені Дідро в Найробі.

Міжнародне культурне співробітництво

Уряд Кенії заохочує програми культурного обміну не лише як засіб зміцнення національного іміджу країни, але й як інструмент міждержавної інтеграції і фундамент потенційного економічного співробітництва.

- До провідних партнерів Кенії у сфері розбудови культурного діалогу належать передовсім країни Південної Африки (Уганда, Танзанія, Ефіопія, Руанда, Бурунді). Через Національний фонд відео у форматі багатосторонньої співпраці вони забезпечують підтримку кенійського кіно та відеопроєктів, а також музичної галузі, шляхом укладання угод про спільне виробництво. На окрему увагу заслуговують такі приклади співпраці, як організація посольством Уганди низки культурних заходів⁵³ (вечір угандійської музики, турнір з гольфу) для підвищення рівня обізнаності кенійців з культурою сусідніх країн та поживлення туризму;
- участь Ефіопії у [Міжнародному культурному фестивалі](#) у Найробі; святкування представниками руандійської громади [Дня звільнення Руанди](#) у Найробі та інші.

На думку деяких респондентів, вагомий вплив на сучасну кенійську культуру також справляє Нігерія.

«Коли ми хочемо бути африканцями, ми одягаємо нігерійське вбрання та покриваємо голову, оскільки це в тренді. Крім того, нігерійці зробили чималий внесок у розвиток африканської музики. На мій погляд, саме через них ми маємо почуття гордості. Але це все одно не наше, це радше— Західна Африка».

Антонія Кіхара

⁵³ Uganda Brings Festivals and Culture to Kenya's Coast, African Travel and Tourism Association, 18.04.2024, <https://atta.travel/resource/uganda-brings-festivals-and-culture-to-kenya-s-coast.html>.

У ширшому географічному контексті одним із активних акторів культурного простору Кенії є Індія, що зумовлено присутністю чисельної індійської діаспори (близько 80 тисяч осіб⁵⁴). Індійська культурна присутність у Кенії помітна в різних формах. Зокрема, у 2016 році у співпраці з Міністерством культури Індії та Міністерством спорту Кенії було проведено фестиваль Індії в Кенії «[Urafiki Utsav](#)» за участі індійських культурних діячів, які виступали у п'яти містах Кенії. З 2016 року індійські артисти беруть участь як журі у Кенійському музичному фестивалі. У грудні 2021 року відбувся кенійсько-індійський [віртуальний обмін традиційною музикою](#) у співпраці з «Banglanatak.com» (Індія). Окрім того, щороку в Кенії відзначається [Міжнародний день йоги](#) (IDY). У 2022 році понад 4000 людей взяли участь у святкуванні заходу в Найробі. З іншого боку, активною є освітня складова індійської культурної присутності в Кенії. Так, понад 400 громадян Кенії щороку користуються програмами навчання та стипендій у рамках [Індійської програми технічного та економічного співробітництва](#) (ITEC), а чимало кенійських студентів здійснюють навчальні візити до Індії за програмою «[Study in India](#)».

До заходів посилення міжнародного культурного співробітництва, підтриманих кенійськими державними та недержавними інституціями, належать:

- Програма молодіжного обміну «[Tuelewane](#)» ([Tuelewane Youth Exchange Programme to Enhance Peace, TYEPEP](#)) започаткована Міністерством у справах молоді та спорту Кенії у партнерстві з ПРООН-Кенія ([United Nations Development Programme Kenya, UNDP Kenya](#)). Проєкт спрямований на заохочення мирного діалогу у відповідь на насилиство між регіональними етнічними

групами після виборів 2007-2008 років за допомогою обмінних програм, освітньої та культурної діяльності. Ініціатива надає можливість молоді подорожувати в інші громади і брати участь в діалозі з місцевим населенням у форматі спортивних турнірів і релігійних заходів для підвищення рівня толерантності.

- Співробітництво з Африканським інститутом розвитку потенціалу ([African Institute for Capacity Development, AICAD](#)), який фінансується урядами Кенії, Танзанії та Уганди, за підтримки Агентства міжнародного співробітництва Японії ([Japan International Cooperation Agency, JICA](#)). Ключовими напрямками співпраці є налагодження співпраці в галузі аграрної освіти, зміцнення дослідницького потенціалу аграрних університетів через академічні обміни, сприяння розвитку людського потенціалу в країнах Африки.
- «[Lola Kenya Screen](#)» — міжнародний медіа-рух за підтримки Державного департаменту з питань культури, мистецтва і спадщини Кенії. Ключова мета полягає у формуванні культури споживання високоякісної аудіовізуальної продукції на території Східної Африки серед дітей та молоді. «Lola Kenya Screen» проводить семінари з використання аудіовізуальних інструментів для створення короткометражних фільмів з подальшою демонстрацією у країнах континенту.
- Проведення церемоній із врученням нагород за внесок у розвиток культурної дипломатії (у 2024 році нагороду отримала Об'єднана азійська мережа ([United Asian Network Limited](#))⁵⁵ за сприяння зміцненню зв'язків між Кенією та країнами Південної Азії).

54 India-Kenya Bilateral Relations, High Commission of India, Nairobi, https://www.hcinairobi.gov.in/eoinrb_pages/MzI5.

55 «UAN was awarded the Cultural Diplomacy Award at the Inaugural Kenya Diplomatic Awards 2024...», United Asian Network Limited, LinkedIn 22.11.2024, <https://www.linkedin.com/posts/united-asian-network-limited-uan-was-awarded-the-cultural-diplomacy-award-activity-7265996293330649089-iuKb/>.

Культурні впливи Росії та Китаю

Культурний вплив КНР у Кенії також помітно посилюється завдяки створенню центрів для вивчення китайської мови, інститутів Конфуція, а також мережі медіа-платформ «Xinhua» у складі 37 представництв в Африці, тоді як інший китайський медіа-гігант, «StarTimes», є найбільшим гравцем на африканському цифровому телебаченні. Відтак близько 500 кенійських журналістів і співробітників працюють у китайських медіа-агентствах, які щомісяця розсилають 1800 новин⁵⁶. Всекитайська асоціація журналістів (All-China Journalists Association), яка тісно співпрацює з відділом Об'єднаного фронту Комуністичної партії Китаю (КПК), керує контактами Китаю з Федерацією африканських журналістів (Federation of African Journalists, FAJ), яка налічує понад 150 тисяч членів. У цьому контексті інтеграція КПК в африканські медіа-екосистеми може впливати на інформаційний простір Кенії⁵⁷, включно з доступом до інформації, яка формує громадські дебати з багатьох питань, починаючи від державного управління до культурного розвитку.

Кенія також є одним із ключових об'єктів інтересу для РФ як стратегічний геополітичний партнер, який може забезпечити додаткову підтримку на багатосторонніх форумах на кшталт ООН. Культурна дипломатія РФ використовується для посилення рівня російського впливу, нарівні з еконо-

мічним співробітництвом. Зокрема, у Кенії функціонує осередок Росспівробітництва⁵⁸. До інструментів культурного впливу РФ у Кенії належать:

- надання стипендій кенійським громадянам на навчання у російських університетах;
- співпраця з місцевими медіа платформами для поширення проросійських наративів⁵⁹;
- просування медіа продукції через російську платформу Russia Today, наприклад, програми під назвою «Африка Лумумби»⁶⁰, зосереджена на постаті кенійського юриста Патриса Лумумби;
- проведення акцій «Безсмертний полк» за участю Об'єднання співвітчизників у Кенії «Російський дім»;
- академічна співпраця. Зокрема, у 2023 році на базі Санкт-Петербурзького гірничого університету була створена громадська професійна асоціація технічних університетів Африки Консорціум університетів «Надра Африки» у складі 130 організацій із 42 африканських країн. Становлення співробітництва супроводжувалося гаслами «позбавлення рабської залежності від Заходу»⁶¹ (Пол Омаджо Омаджі);
- публікація історичних досліджень та матеріалів («Білі книги злочинів, скоєних західними державами») щодо боротьби з неоколоніалізмом та їх розмі-

56 Nantulya P., *China's Strategy to Shape Africa's Media Space*, Africa Center for Strategic Studies, 16.04.2024, <https://africacenter.org/spotlight/china-strategy-africa-media-space/>.

57 Там само.

58 География Русских домов, Россотрудничество, <https://rs.gov.ru/kontakty/predstavitelstva-za-rubezhom/represents-with-map/>.

59 Lenard D., et al., *Russian Influence Operation in Kenya and South Africa*, MEMO 98, 2024, <https://memo98.sk/article/russian%20influence%20operation%20in%20kenya%20%26%20south%20Africa>.

60 Russia Turns to TV to Influence African Audiences, ADF, 10.09.2024, <https://adf-magazine.com/2024/09/russia-turns-to-tv-to-influence-african-audiences/>.

61 Snigyr O., *Ideological Agenda of Russian Information Influence in Africa*, Foreign Policy Research Institute, 08.11.2024, <https://www.fpri.org/article/2024/11/ideological-agenda-of-russian-information-influence-in-africa/>.

щення на офіційному сайті [Посольства РФ у Кенії](#).

Ключова увага російських повідомлень зосереджена на «європейському контексті» через експлуатацію колоніального минулого та свідоме розпалювання антиєвропейських настроїв місцевого населення. Важливим російським наративом був «зрив поставок зерна українською, а не російською стороною»⁶² з метою завдати Україні репутаційної шкоди.

Відповідно, програми навчання російської мови та культури, тренінги для місцевих журналістів, активізація наукової та освітньої співпраці (Російсько-африканський мережевий університет) спрямовані на розширення кола симпатиків РФ. Росія здебільшого намагається перенести інформаційні практики з європейського на Афри-

канський континент, зосереджуючи увагу на конкретних подіях.

Водночас Центральна та Східна Європа на мапі культурного життя Кенії фактично відсутня. Однак, як зазначають респонденти, саме з державами цього регіону африканські країни мають більше точок дотику, аніж із Західною Європою, яка, проте, значно активніше співпрацює в культурному плані з кенійською експертною спільнотою і широкою громадськістю.

«Я думаю, що між Африкою та Східною Європою, ймовірно, більше спільного, ніж між Африкою та Західною Європою, з точки зору культури чи досвіду надбання стійкості. Але немає можливості встановити цей зв'язок».

Антонія Кіхара

62 Russian Propaganda in Africa: How Has Kremlin Message Changed in 2023, The SPRAVDI portal, 05.04.2023, <https://spravdi.gov.ua/en/russian-propaganda-in-africa-how-has-kremlin-messages-changed-in-2023/>.

Нгугі Ва-Тіонго читає уривок з книги «Чарівник Ворона»,
Kanaka Rastamon

Розвиток культурного середовища: інструменти та інфлюенсери

Національна культура кенійців позиціонується як концептуальний та ідеологічний фундамент підтримки життєздатності соціально-економічних інновацій країни, тоді як політика культурної дипломатії подається як механізм створення мережі прокенійських глобальних партнерств шляхом залучення агентів культурного впливу у сферах кіно, медіа, мистецтва, освіти, спорту, комунікації, дизайну, архітектури.

Музика

До ключових інструментів розбудови і наочної репрезентації культурної ідентичності Кенії належить популярна кенійська музика, яка переважно транслюється через соціальні платформи на кшталт Boomplay, місцеву версію Spotify для Африки. У 1970-х роках кенійські музиканти створили африканський ритм під назвою бенга, який поширився на Бразилію, Індію, країни Європи і Південно-Східної Азії, позначившись на загальному розумінні африканської музики і ставши основою для сучасних стилів афропоп, г'енджетон і госпел. **До найбільших музичних подій Кенії належать:**

- фестиваль «[Blankets and Wine](#)», ключова мета якого полягає у популяризації невідомих і нетрадиційних музикантів Африки. Спочатку захід проводився в Найробі, згодом розширився до Уганди та Руанди та щорічно збирає близько семи тисяч відвідувачів. Фестиваль також підтримує місцевих виробників, на-

даючи окремий простір для розміщення їхньої продукції, зокрема «Blanket Soko» фокусує увагу на моді, фотографії, прикрасах і мистецтві татуювання, тоді як «Onja Onja» презентує гастрономічні досягнення учасників. Придбати квитки на фестиваль можна на офіційному сайті за три тижні з моменту оприлюднення публічної заявки організаторів, котрі залишають за собою право відмовити в участі митцям або трейдерам.

- «[Africa Nouveau Festival](#)» — щорічний дводенний фестиваль мистецтва та музики, який збирає творців, кураторів і шанувальників африканської поп-культури як з континенту, так і з середовища діаспори для втілення «нової африканської мрії». Зазвичай проводиться у вересні, але дати заходу можуть змінюватися. Підтримує філософію Afrobubblegum, згідно з якою африканське мистецтво може бути веселим, жорстоким, фантастичним і легковажним, не маючи іншої мети, окрім радості.
- [Кенійський фестиваль музики та культури](#) є однією з головних програм Департаменту культури Міністерства гендерних питань, культури, мистецтва та спадщини. Заснований у 1926 році, захід проводиться щорічно в останній тиждень листопада та перший тиждень грудня з метою об'єднання громад Кенії через демонстрацію різноманіття культурних проявів у музиці, усних традиціях, артефактах і ремеслах. Фестиваль триває протягом восьми днів. Охочі можуть подати заявки на офіційному сайті Національного виконавчого комітету

фестивалю та урядів округів, з фіксацією власної культурної програми. Організатори заходу співпрацюють майже із 13 країнами (США, Великобританія, Хорватія, Німеччина, Сербія, Швейцарія та іншими).

До визнаних світовою спільнотою кенійських інфлюенсерів музичної галузі належать:

- **Sauti Sol** — бойзбэнд, який отримав популярність через створення міксів із традиційних кенійських пісень і сучасних ритмів. Їхня музика вважається музикою нового покоління кенійців.
- **Ерік Вайнайна (Eric Wainaina)** — співак, відомий релізами на соціально-політичну тематику. У 2001 році Africa Almanac.com включив його до 100 найкращих африканців 2000 року нарівні з Нельсоном Манделою, Лоран-Дезіре Кабілою, Яшем Гай, Бабом Маалом та Усманом Сембеном⁶³.

Пісня Еріка Вайнайни «Завжди кенієць» («Daima Mkenya») отримала статус неофіційної пісні жалоби після теракту 1998 року у Найробі, внаслідок якого загинуло понад 200 кенійців. Пісня «Країна маленьких речей» («Nchi ya Kitu Kidogo»), спрямована проти корупції у державних колах, отримувала неодноразові відмови щодо трансляції на національному мовнику [Kenya Broadcasting Corporation](#) через тиск тодішнього уряду. Співак має тісні зв'язки з [Transparency International Kenya](#) (TI-Kenya) у прагненні підвищити обізнаність людей щодо корупції та її наслідків для країни. Він також був призначений послом неурядової організації MS Kenya, Комісії з прав людини Кенії та Національної комісії з прав людини Кенії за відданість боротьбі зі зловживанням правосуддям через музичну діяльність. У 2006 році Ерік Вайнайна брав участь у запуску Кенійської національної програми

громадянської освіти (NCER II), сфокусованої на розвитку зрілої політичної культури в Кенії з метою розширення громадянських прав і обов'язків у становленні демократії. У 2013 році співак був призначений національним послом доброї волі ООН з Програми охорони довкілля (ЮНЕП).

- **Сюзанна Овійо (Suzanna Owiyo)** відома просуванням музики мовою свого племені луо, бере участь у міжнародній просвітницькій кампанії [Plan International](#), спрямованій на навчання дівчат з бідних соціальних верств.
- **E-Sir** — кенійський хіп-хоп виконавець, який спростував міф про те, що кенійська музика не зможе конкурувати із західною поп-культурою.
- **Блінкі Білл (Blinky Bill)** — музикант і продюсер, був включений до списку [Центру мистецтв Йерба Буена](#) (Yerba Buena Center for the Arts, YBCA) 100 людей, які змінюють культуру та створюють зміни за 2018 рік. У 2019 році співпрацював з Emirates над створенням «панафриканського гімну» для молодого покоління.
- **Muthoni Drummer Queen** — кенійська реперка, засновниця фестивалів «Africa Nouveau» та «Blankets & Wine». Створює музику соціально-політичної спрямованості, присвячену фемінізму. Продюсує програму під назвою «Perform Music Incubator», яка підтримує сім різних навчальних планів, розроблених для покращення результатів кенійських виконавців.

Кенійські представники музичної сфери також мають можливість скористатися окремими просторами на кшталт [Santuri East Africa](#) або [SampleBar Kenya](#). Перший представляє центр музичних інновацій, який спеціалізується на наданні прогресивної, глобально орієнтованої музичної освіти

63 Top 100 Africans of the Year, Africa Almanac, <https://web.archive.org/web/20070116174559/http://www.africaalmanac.com/top100africans.html>.

для продюсерів і ді-джеїв через навчальні програми [Santuri Electronic Music Academy](#) (SEMA). Тоді як платформа SampleBar Kenya спрямована на збереження та демонстрацію культурної спадщини Кенії за допомогою оцифрованих музичних записів. Цей проєкт передбачає архівування, документування та збереження звуків і мелодій різноманітних кенійських традиційних інструментів, яким загрожує зникнення, тим самим створюючи аудіотеку кенійської музичної спадщини для широкого загалу.

Кіноіндустрія

Унікальні природні ландшафти Кенії, розвиток цифрових технологій та вихід на міжнародні спільноти кінематографістів сприяли розвитку національного кіновиробництва. Проте **незважаючи на зростання інвестицій, орієнтація кенійських режисерів на краудфандінг, обмеженість локальних мереж щодо охоплення аудиторії, відсутність розвиненої інфраструктури і брак кваліфікованих фахівців створює додаткові перешкоди для розкриття потенціалу кенійського кінематографу.**

З метою підвищення рівня обізнаності щодо кіноіндустрії Кенії проводяться такі заходи:

- **Міжнародний кінофестиваль «Калаша»** ([Kalasha International Film Festival](#)), який надає платформу для проведення зустрічей місцевих та іноземних кінематографістів, а також інших стейкхолдерів, зацікавлених у залученні до процесу місцевого кіновиробництва. Фестиваль триває протягом чотирьох днів за підтримки Кенійської комісії з кіновиробництва. Ключова мета полягає у заохоченні конкуренції серед місцевих кінематографістів шляхом вручення національних нагород, а також привернення уваги міжнародної спільноти через транслявання події.
- **Кінофестиваль «Under Our Skin»** фокусується на розвитку критичного мислення, висвітленні соціальних проблем місцевого та глобального рівня через техніки ефектного кіно. В основі фестивалю лежить прагнення сприяти позитивним змінам у суспільстві шляхом кінопоказів, інтерактивних дискусій і семінарів. Відбір фільмів триває з травня по червень, офіційну заявку можна заповнити на сайті організаторів.
- **Тиждень кіно «Кітале»** ([Kitale Film Week](#)) заснований у 2023 році з метою позиціонування кіно як інструменту сталого розвитку. На фестивалі демонструються різножанрові фільми з усього світу, при цьому особлива увага приділяється новим африканським талантам. Окрім показів, Тиждень кіно «Кітале» включає майстер-класи, панельні дискусії та корпоративні заходи для об'єднання кінематографістів, глядачів і професіоналів галузі. Проводиться у лютому в партнерстві з Кенійською комісією з кіновиробництва. Заявку на участь можна подати на офіційному сайті організаторів.

Серед провідних кенійських діячів кінокультури виокремлюють таких особистостей:

- **Лупіта Нїонго (Lupita Amondi Nyong'o)** — голівудська акторка, амбасадорка WildAid. Співпрацює з організацією [Mother Health International](#), метою якої є надання допомоги жінкам і дітям в Уганді шляхом створення пологових відділень на місцях. Висловила солідарність із жителями сектора Газа під час війни між Ізраїлем і ХАМАС у 2023 році.
- **Ванурі Кахіу (Wanuri Kahiu)** — продюсерка, кінорежисерка, вважається однією з найбільш перспективних режисерок Африки, співзасновниця [AFROBUBBLEGUM](#) — медіа-колективу, який займається підтримкою африканського мистецтва. Вона розділяє ідеї африканського футуризму,

позиціонуючи Африку як футуристичний простір, що руйнує західні системи лінійного часу. Ванурі Кахіу виступила з критикою неурядових організацій, звинувачуючи їх у спробі контролювати народну уяву Африки. Зокрема, вона підкреслила залежність тематики фільмів від запитів громадських організацій, що їх спонсорують, на кшталт СНІДу або жіночого калічення. Просування подібних наративів, на думку Кахіу, спотворює образ Африки.

- **Нг'ендо Муки (Ng'endo Mukii)** — режисерка, номінована на Британську анімаційну премію. Відома завдяки анімаційній антології Disney+ «Kizazi Moto». Прихильниця використовувати анімацію як засіб регуманізації «тубільного» способу життя, «справжній» образ якого переобтяжений стереотипами.

Окрім державного сектору (Кенійська комісія з кіновиробництва, Кенійська рада з питань класифікації фільмів), розвитком кенійської кіноіндустрії займається **Docubox, Східноафриканський фонд документального кіно (The East African Documentary Film Fund Docubox)**. З моменту заснування організація профінансувала виробництво понад 100 фільмів, включаючи художні документальні та короткометражні ігрові фільми. Понад 1,2 млн дол. було надано у вигляді грантів, проведено близько 70 семінарів і майстер-класів, організовано понад 200 кінопоказів, які загалом залучили понад 55 тисяч відвідувачів офлайн та 160 тисяч відвідувачів онлайн.

Екосистема культурних діячів «Creatives Garage» (охоплює понад 14 тисяч осіб) також зосереджена на реінтерпретації африканських наративів засобами сучасного мистецтва. Займається публікацією книг, створенням подкастів, кіновиробництвом, музичними записами, фотографією, дослідженням цифрових мистецьких форм. Співпрацює з платформами **Kalabars, Baiskeli, Sondeka Festival** та галереями для надання можливостей митцям представити свої роботи та обмінюватися досвідом.

Візуальне мистецтво

Візуальне мистецтво стало для кенійських діячів потужним засобом висловлення своїх поглядів на суспільство, політику та довкілля. Їхні роботи часто зосереджуються на темі ідентичності, політичної корупції та суспільних норм, провокуючи на діалог про чутливі питання. Одними з ключових заходів самопрезентації досягнень кенійських візуальних митців слугують фестивалі дизайну та моди:

- **Тиждень дизайну в Найробі (Nairobi Design Week)** проводиться з 2015 року на щорічній основі. Платформа надає можливість представити інновації та експериментальні розробки у галузі фешн-індустрії та дизайну. Зокрема, Studio Hisi використала захід для створення інсталяції шрифтом Брайля; Rethread Africa продемонструвала властивості ананасу як технічного волокна, а Jogu Kuryo відтворила інсталяцію, виготовлену із перероблених шин. Для участі у Тижні дизайну можна скористатися сайтом організаторів.
- **Фестиваль на озері Туркана (Lake Turkana Cultural Festival)** — щорічна весняна подія в Лойянгалані з метою презентації культури та способу життя місцевих громад. Програма, яку підтримує уряд Кенії через Національні музеї, використовує захід як спосіб сприяння культурному діалогу між етнічними громадами, які раніше конфліктували між собою. Захід є частиною стратегії розвитку альтернативного туризму, що дозволяє іноземцям глибше зрозуміти місцеве етнічне різноманіття.
- **Folk Fusion** — фестиваль, який фокусується на мобілізації художників і дизайнерів різних шкіл і напрямків для визначення провідних течій місцевого мистецького середовища. Платформа позиціонує себе як незалежний творчий рух, відкритий до інноваційних ідей.

- **Тиждень моди у Кібері (Kibera Fashion Week)** спрямований на переосмислення моди, обмін інноваційними практиками сталого розвитку та об'єднання зацікавлених сторін з усього світу для боротьби з неетичним споживанням. Проводиться за підтримки Гете-Інституту (Німеччина), Alliance Française (Франція), [European Spaces of Culture](#) та [Nairobi Design](#).

До провідних кенійських діячів цієї галузі належать:

- **Джой Річу (Joy Richu)** — ілюстраторка і дизайнерка, яка спеціалізується на створенні наративів, візуальних рішень та анімаційної графіки. Співпрацює з Porsche, Coca-Cola, The New York Times, Playwrights Canada Press.
- **Мутуа Матека (Mutua Matheka)** — фотограф, засновник платформи «One Touch», яка об'єднує «візуальних оповідачів» у Найробі зі спільною метою — підвищити обізнаність про Кенію та інші африканські країни серед міжнародної спільноти.
- **Джекі Каруті (Jackie Karuti)** — художниця, яка займається відеоінсталяціями і перформансами. Випускниця [Asiko](#), панафриканської мистецької школи, покликані виправити часто застарілі або відсутні мистецькі навчальні програми у вищих навчальних закладах по всій Африці.
- **Патрік Мукабі (Patrick Mukabi)** — художник, який зображує жінок і дітей. Викладач мистецьких курсів, керує студією наставництва Dust Depo.
- **Брайан Ндженга (Brian Njenga)** — художник, який створив проєкт 3D-музею африканських артефактів і побутового

життя корінних народів. Його роботи виставлялися на фестивалі Nairobi Design Week 2023.

- **Сьовія Кямбі (Syowia Kyambi)** — художниця, яка займається мистецтвом перформансу, відеоінсталяціями з тем деколонізації, ролі жінок у відновленні ідентичності, фемінізму. Окрім виставок робіт у Європі, Африці та США, отримала низку премію ЮНЕСКО за сприяння розвитку мистецтва (2004).
- **Боніфейс Мванжи (Boniface Mwangi)** — фотожурналіст, засновник PAWA254, старший науковий співробітник TED. New African Magazine назвав його одним із 100 найвпливовіших африканців 2014 та 2016 роках. У 2015 році журнал «Time» визнав його лідером наступного покоління⁶⁴. Відомий своїми фотографіями насильства після виборів у Кенії 2007-2008 років. Виступає проти корупованості та некомпетентності державних інституцій.

Окремим відгалуженням візуального мистецтва є вуличне мистецтво. «Вуличні» митці Кенії використовують громадські місця як полотна, зображуючи наративи єдності, культурної гордості та фіксує пам'ять про історичні події. Доступність подібного мистецтва фактично демократизувала споживання культури, дозволяючи людям з різних соціальних верств взаємодіяти з митцями поза межами традиційних галерей. Серед відомих представників:

- **WiseTwo** — художник вуличного мистецтва та графіті. Роботи митця знаходяться у приватних і державних колекціях, зокрема Walt Disney World в Орландо, у міжнародному аеропорті Джомо Кеніати в Найробі, офісі Маркуса Голдштейна в Лос-Анджелесі, штаб-квартирах ООН в Цюриху та Найробі.

⁶⁴ Meffe D., Boniface Mwangi: Kenya's rising firebrand? New African Magazine, <https://newafricanmagazine.com/10292/>.

- **Bankslave** — художник графіті, відомий використанням мистецтва як каталізатора соціальних і політичних змін. Виставки його робіт проходили в Австралії та Данії.
- **Gado** — політичний ілюстратор та карикатурист. Працював у «Nation Media Group» і публікував свої карикатури в «Daily Nation», найбільшій газеті Східної та Центральної Африки, що базується в Найробі.

Навчанням і підтримкою кенійських візуальних митців займається низка творчих спільнот, а саме:

- **Black Rhino VR**, котрі позиціонують себе як спільноту креативних технологів, сфокусованих на створенні додаткових робочих місць, зменшення рівня бідності серед молоді африканського континенту через обмін знаннями XR (extended reality, розширена реальність).
- **Brush Tu** — кенійський колектив художників, який популяризує творчу самореалізацію у сфері візуального мистецтва через наставництво.
- **Kairos Futura** — мистецька платформа, яка має програми в Кенії та США. Є осередком для художників, дизайнерів, футуристів і громадських діячів, які розглядають мистецтво як засіб для каталізації соціальних змін.
- **Circle Arts Gallery** представляє художників Східної Африки, ставлячи за мету створення потужного і стабільного арт-ринку африканського мистецтва, а також підвищення рівня обізнаності міжнародної спільноти щодо сучасних митців регіону.

Пріоритетною метою подібних ініціатив є просвітницька та адвокаційна діяльність не лише для захисту прав культурних діячів, але й посилення позиції Кенії у міжнародному культурному середовищі.

Перформативне мистецтво

Усна оповідь, яка використовувалася для передачі культурних знань і цінностей між поколіннями, належить до найбільш шанованого виду мистецтва, що засвідчує високий статус вправних оповідачів у кенійському суспільстві. Ініціювання проєктів щодо запису і вивчення традицій оповіді спрямовані не лише на збереження культурної самобутності етнічних груп Кенії, але й на позиціонування означеного виду літератури як окремої культурної практики.

Національний театр Кенії є найбільшою авансценою у складі Культурного центру Кенії, який надає простір як для експериментальних п'єс місцевих режисерів, так і для постановки світових митців. Чимало театральних акторів, особливо в Найробі, виявляють більший інтерес до високоякісних комерційних постановок. Наприклад, у 2010 році брати Пітер і Пол Ойєри з «Sterling Entertainment Productions» поставили південноафриканський мюзикл «Сарафіна» в Кенії з місцевим акторським складом⁶⁵. А в 2013 році була започаткована театральна премія «Sanaa Theatre Awards», перша нагорода для діячів професійного театру.

Незважаючи на наявність певної динаміки театральної сфери, більшість кенійських постановок тривають «лише одні вихідні»⁶⁶. Така тенденція не виправдовує час і зусилля митців, витрачені на напи-

⁶⁵ Nderitu A., *Kenyan Theatre: The Good, The Bad and The Ugly*, The Theatre Times, 28.06.2017, <https://thetheatretimes.com/kenyan-theatre-good-bad-ugly/>.

⁶⁶ Там само.

сання оригінального сценарію, репетиції, пошук місця, декорації тощо. Інші недоліки включають відсутність маркетингу та брак акторського професіоналізму, що перетворює театральну діяльність на аматорське хобі. Зокрема, фольклорний простір [«Shujaa Stories»](#) пропонує всім бажаючим переосмислити роль кенійських героїв з різних племен через міфи і легенди, з осучасненим контекстом.

До провідної події у галузі перформативного мистецтва належить [«Dance Life Festival»](#), який позиціонується як простір для експериментів з танцювальною технікою і стилями. Фестиваль проводиться за підтримки Гете-Інституту у Найробі та Фонду культури і здоров'я корінних народів ([Trust for Indigenous Culture and Health, TICAH](#)). Куратором фестивалю є Адам Чієнджо (Adam Chienjo) — сучасний африканський танцюрист і поет. Його танцювальні п'єси ставилися в Танзанії, Буркіна-Фасо, Конго, Німеччині та США. Адам також є співзасновником «Choreographic Conversations» — ініціативи, підтриманої «GoDown Center», яка пропонує танцівникам платформу для створення та вдосконалення техніки, і хореографом «Uwezo Mix Dance Group» — виконавської групи, до складу якої входять люди з інвалідністю.

Література

Література Кенії відображає колоніальне минуле та етапи становлення країни після здобуття незалежності. Такі письменники, як Нгугі ва Тх'онг'о, Грейс Огот і Біньяванга Вайнайна досліджували теми ідентичності, політики та соціальних змін. Зокрема, Нгугі ва Тх'онг'о займався дослідженням жорстокого поводження із жінками і молоддю у племені кікую під час повстання Mau Mau. Сучасна кенійська література представлена Івонн Адхіамбо Овуор і Мукома ва Нгугі, які присвятили свої роботи питанням етнічних розколів, урбанізації та впливу глобалізації на кенійське суспільство.

Літературні фестивалі, нарівні з іншими культурними подіями, ставлять за мету просування кенійської літератури та авторів на локальному та світовому ринках, а також заохочення нових письменницьких талантів:

- Фестиваль [«Storymoja»](#) фокусується на розвитку культури читання та письма в Кенії, залучаючи авторів, поетів і літературних критиків. На фестивалі проходять презентації книг, письменницькі семінари та панельні дискусії.
- Літературна премія імені Джомо Кеніати ([Jomo Kenyatta Prize for Literature Award](#)) вважається найпрестижнішою літературною нагородою Кенії, яка вручається за видатні твори кенійським авторам, написані англійською мовою та суахілі. Ця нагорода, як і Премія Берта з африканської літератури, спрямована на підвищення авторитету кенійських письменників на книжковому ринку країни.
- Міжнародний книжковий фестиваль у Найробі ([Nairobi International Book Fair](#)) щорічно організовується Асоціацією видавців Кенії. Серед учасників — письменники, журналісти, літератори з Нігерії, Руанди, Гани, Малаві, Танзанії, Уганди, Аргентини, Бразилії, Франції, Німеччини, Індії, Італії, Нідерландів, Великобританії та США. Подати заявку можна на офіційному сайті [організаторів](#).
- [Літературний фестиваль у Найробі під егідою «Book Bunk»](#) (організація, яка зокрема займається деколонізацією бібліотек) задуманий для візуалізації публічних бібліотек як просторів для мистецтва, культури та виробництва знань.

Поширення друкованих та електронних книг на території Кенії та за її межами, захист національної видавничої індустрії, а також популяризація видавничої справи перебуває у фокусі Кенійської асоціації видавців ([Kenya Publishers' Association](#),

КРА). Вона активно співпрацює і підтримує тісні зв'язки з такими акторами:

- **Африканська мережа видавців ([African Publishers Network, APNET](#))** — панафриканська інституція, діяльність якої спрямована на розвиток потужної видавничої галузі в Африці через програми підтримки національних асоціацій видавців.
- **Міжнародна асоціація видавців ([International Publishers Association, IPA](#))** об'єднує глобальну спільноту видавців.
- **Асоціація продавців книг і канцтоварів Кенії (KBSA)** сприяє захисту інтересам книготоргівлі.
- **Кенійський інститут розробки навчальних програм ([Kenya Institute of Curriculum Development, KICD](#))** при Міністерстві освіти відповідає за розробку навчально-методичних комплексів і підручників згідно з вимогами уряду країни. КРА слугує сполучною ланкою між видавцями книг та KICD, що надає рекомендації для включення відповідних робіт в освітній процес.
- **[Kopiken \(Reproduction Rights Society of Kenya\)](#)** — інституція з питань надання прав на відтворення культурної спадщини Кенії. Йдеться про отримання ліцензії на фотокопіювання творів, захищених авторським правом, що передбачає стягнення плати від імені власників.
- **Національна рада розвитку книг Кенії ([National Book Development Council of Kenya, NBDCK](#))** — неурядова організація, що складається з національної членської мережі зацікавлених сторін як у приватному, так і в державному секторах. До її складу входять дослідницькі та навчальні заклади, релігійні організації, громадські організації та індивідуальні дієвці.

Ключова мета — заохочення розвитку книжкової індустрії та культури читання в Кенії.

Науково-академічна галузь

Рівень грамотності дорослого населення Кенії становив 81,5% у 2018 році, що вивело країну на рівень одного з лідерів у сфері освіти в східній і південній Африці⁶⁷. За останні три роки країна активізувалася у науково-технологічному секторі, прикладом чого є створення Національної комісії з питань науки, технологій та інновацій ([National Commission for Science, Technology and Innovation, NACOSTI](#)), Національного дослідницького фонду ([National Research Fund, NRF](#)) та Національного агентства з інновацій ([Kenya National Innovation Agency, KeNIA](#)). Ключовою метою їхнього створення є інтеграція науки, технологій та інновацій у секторі економіки для покращення якості життя кенійців.

До державних установ, які безпосередньо або опосередковано підтримують науково-академічний розвиток Кенії, належать:

- **[Міністерство освіти](#)**, яке виконує роль координатора реалізації державної політики, а також проводить моніторинг науково-освітніх програм.
- **Національна комісія з питань науки, технологій та інновацій ([NACOSTI](#))**, заснована відповідно до Закону про науку, технології та інновації від 2013 року. Роль NACOSTI полягає у регулюванні та забезпеченні якості з метою консультування уряду з відповідних питань.
- **[Національний дослідницький фонд](#)**, котрий відповідає за мобілізацію та розпо-

67 Kenya: Full Country Dossier, World Watch Research, March 2024, 40 p.

діл ресурсів для проведення досліджень та розробки інновацій, а також за встановлення зв'язків із потенційними партнерами у науково-технологічній галузі. Співпрацює з ініціативою «Молоді науковці Кенії» ([Young Scientists Kenya](#)) для репрезентації новаторських здобутків молодих науковців.

- **Національне агентство з питань інновацій (KeNIA)**, яке сприяє інтеграції знань у локальне бізнес-середовище.

Освітні та науково-дослідні установи Кенії включають університети, заклади технічної та професійної підготовки (**Technical and Vocational Education and Training** або **TVET**), науково-дослідні інститути, школи та інші освітні мережі. Між освітнім і промисловим секторами також виникають посередницькі організації на кшталт «Зв'язок індустрії із академією» ([Linking Industry with Academia, LIWA](#)), які просувають наукові здобутки на рівень бізнесу та споживачів, або майбутній технополіс «**Konza**», відомий як «Африканська кремнієва долина», що має стати центром для аутсорсингу бізнес-процесів, розробки програмного забезпечення, обробки даних, тощо.

До науково-дослідних інституцій Кенії належать:

Національна академія наук Кенії ([Kenya National Academy of Sciences, KNAS](#)) — не-політична, неконфесійна та некомерційна організація, яка співпрацює з урядом Кенії, іншими науковими установами і широкою громадськістю з метою мобілізації наукової спільноти країни. **Серед ключових активностей академії:**

- публікація наукових праць з метою поширення результатів досліджень на ре-

гулярній основі та популяризації науки для широкого загалу;

- організація візитів науковців з інших країн до Кенії та навпаки для встановлення відносин з міжнародним науковим співтовариством;
- проведення наукових конгресів і семінарів;
- організація публічних лекцій співробітників Академії для огляду та аналізу розвитку науки;
- дослідницькі проекти. Академія керує фондами для цілей наукових і технологічних досліджень. У співпраці з приватним сектором Академія ініціює дослідження, які стосуються актуальних і конкретних проблем, намагаючись знайти практичні рішення (оцінка зміни клімату в регіоні озера Вікторія⁶⁸, проблема забруднення води, збереження біорізноманіття, [утилізація небезпечних хімічних речовин](#) тощо)

Центр науки і технологічних інновацій ([Centre for Science and Technology Innovations, CSTI](#)) — науково-дослідний інститут, сфокусований на підтримці наукових та екологічних ініціатив, просуванні інновацій сталого розвитку на території місцевих громад, сприянні конструктивним зв'язкам між промисловістю та наукою для посилення економічного розвитку. Поточний вектор досліджень зосереджений на декарбонізації будівельного сектору та екологічних методах будівництва; цифровій біомімікрії та «зеленій хімії». CSTI заснований як освітній фонд під керівництвом Національної академії наук Кенії.

Панафриканський інститут досліджень та інновацій ([Pan African Institute for Entrepreneurship and Community Development](#),

68 *Assessment of Impacts and Adaptations to Climate Change*, KNAS, <https://knasciences.or.ke/about-knas/about-the-academy?view=article&id=54:assessment-of-impacts-and-adaptations-to-climate-change-aiacc&catid=26>.

PIRI), заснований у 2021 році як каталізатор міжнародної дослідницької співпраці. Має регіональні офіси у Замбії, Гані, Кенії та Зімбабве. До пріоритетних напрямків діяльності належать:

- формування дослідницької мережі згідно принципів етики і доброчесності;
- надання вичерпних даних для прийняття інвестиційних рішень фінансовими та політичними установами відносно різних галузей, включно з культурою;
- сприяння імплементації інновацій у секторі державного управління;
- підтримка співпраці між Кенією та іншими країнами зі схожим політичним ландшафтом.

Інститут відновлення африканської культури (African Cultural Regeneration Institute, ACRI) — міжнародна неурядова організація, зареєстрована у 2003 році в Кенії і спрямована на просування африканських культурних цінностей шляхом проведення досліджень у галузі культури, створення публікацій та аудіовізуальних матеріалів, проведення тематичних конференцій за участі партнерів («скульптурні» симпозиуми) і навчальних семінарів для урядів округів Кенії. ACRI є членом Комітету з питань культури при Національній комісії Кенії у справах ЮНЕСКО. Серед ключових активностей Інституту варто виділити такі:

- у 2011 році за фінансової підтримки Міжнародного фонду культурного розмаїття ЮНЕСКО ([International Fund for Cultural Diversity, IFCD](#)) Інститут розпочав проєкт під назвою «Розкопування дорогоцінних каменів культури», спрямований на картографування креативних індустрій Кенії. Мета проєкту полягала у заохоченні урядових інституцій та приватного сектора розвивати креативну економіку для збільшення можливостей працевлаштування на території країни;

- у вересні 2019 року ACRI ініціював проєкт під назвою «Камін Бабу» (Babu's Fireplace) — форум наставництва молоді та зміцнення зв'язків між поколіннями через культуру розповіді про стійкість кенійців та африканську спадщину;
- з 2020 року ACRI розвиває спеціалізований культурний простір «The Sector», який пропонує засоби та послуги на підтримку культурної обізнаності серед молоді та дорослих, а також організації гібридних подій для посилення культурного обміну за допомогою інформаційних технологій;
- ACRI фінансує публікації, сфокусовані на культурній тематиці. Серед останніх матеріалів: «Wake Up Kenya!» про оцінку рівня культурного розвитку в рамках імперативів Конвенцій ЮНЕСКО; «Living On the Edge», присвячена вихованню відповідальності та патріотизму; «Історія Амеру та підйом Нюрі» Закхея Муріанкі про історичне обґрунтування створення Ради старійшин у традиційній громаді меру та принципи її функціонування у сучасному суспільстві;
- ACRI впровадив курси виконавського мистецтва та кіно в [Університеті КСА](#), а також розробив навчально-методичний комплекс «Культура для сталого розвитку» (CSD), який було запропоновано студентам у 2022 році.

Перш ніж інновація буде комерціалізована, вона має відповідати правилам і процедурам щодо її маркетингу, використання та поширення. Узгодження продукції зі стандартами регулюють такі органи:

- Бюро стандартів Кенії ([Kenya Bureau of Standards, KEBS](#)) та [Управління інформаційно-комунікаційних технологій](#) (якість продукції);
- Національний орган управління навколишнім середовищем ([National Envi-](#)

[ronment Management Authority, NEMA](#)) (вплив інновації на довкілля);

- Служба акредитації Кенії ([Kenya Accreditation Service, KENAS](#)) (акредитація);
- Інститут промислової власності Кенії ([Kenya Industrial Property Institute, KIPI](#)) та Агентство по боротьбі з підробками ([Anti-Counterfeit Authority, ACA](#)) (захист прав інтелектуальної власності).

Незважаючи на інституційну динаміку науково-освітньої галузі, зазначений сектор залишається недостатньо фінансованим, з низьким рівнем комерціалізації продукції. До інших проблем наукового сектору Кенії належать:

- відсутність комплексної національної політики у сфері технологій та інновацій;
- слабкі зв'язки між суб'єктами національної науково-освітньої системи (промисловість, наукові та професійні кола);
- низька поінформованість про наукову діяльність кенійського суспільства;
- відтік людського капіталу, невідповідність кваліфікації фахівців міжнародним вимогам.

Громадянське суспільство

За оцінкою Freedom House (Глобальний індекс свободи 2023), громадянське суспільство Кенії характеризується як диверсифіковане і динамічне, зокрема щодо становлення професійних асоціацій на кшталт Товариства юристів Ке-

нії ([Law Society of Kenya, LSK](#)), Кенійської конференції католицьких єпископів тощо. Уряд Кенії створив низку установ для захисту та просування громадянських прав, зокрема Незалежний орган з нагляду за поліцейською діяльністю ([Independent Policing Oversight Authority, IPOA](#)), Національну комісію з гендерних питань та рівності ([National Gender and Equality Commission, NGECE](#)) та Національну комісію з прав людини ([Kenya National Commission on Human Rights, KNCHR](#)). Їхнім завданням є розслідування та судове переслідування порушень громадянських прав, надання відшкодування жертвам, а також сприяння освіті та обізнаності щодо громадянських свобод.

Окремою ланкою виступає [Рада неурядових громадських організацій](#) — неурядова організація, яка об'єднує зареєстровані громадські інституції Кенії міжнародного, регіонального та локального рівнів. Ключовими напрямками діяльності є зміна клімату, гендерні питання, захист прав дітей, освіта населення, мирне співіснування. Рада ставить за мету посилення впливу громадських організацій Кенії на формування публічної політики, а також підвищення рівня обізнаності широкої громадськості щодо важелів контролю за діяльністю високопосадовців.

Незважаючи на ратифікацію міжнародних договорів і конвенцій з громадянського права, численні структурні та системні виклики створюють суттєві перешкоди для повної імплементації документів у правове поле країни. Дискримінація за статтю або сексуальною орієнтацією залишається повсякчасним явищем Кенії⁶⁹. До прикладу, Верховний суд Кенії відмовився скасувати ст. 162 і 165 Кримінального кодексу у травні 2019 року, які передбачають кримі-

69 Ongayo A., *Civil society and state accountability: holding the state accountable in the context of shrinking civic space in Kenya*, ResearchGate, pp. 98-124, November 2022, https://www.researchgate.net/publication/366973672_5_Civil_society_and_state_accountability_holding_the_state_accountable_in_the_context_of_shrinking_civic_space_in_Kenya.

нальну відповідальність за гомосексуальні стосунки⁷⁰.

Схильність до внутрішнього розколу за етнічною ознакою (трайбалізм як органічна складова національного характеру кенійців) та орієнтованість на грантодавців зменшує потенціал громадських організацій Кенії для формування єдиної позиції у відповідь на політику уряду. Лобі, що потенційно може використовувати свій масштаб у ролі політичного важеля впливу на кшталт Центральної організації профспілок ([Central Organization of Trade Unions, COTU-K](#)) і Національної федерації виробників сільськогосподарської продукції Кенії, залишається слабким через «корупцію та політичні амбіції їхніх лідерів»⁷¹.

Щороку Кенія втрачає щонайменше третину державного бюджету через корупційну складову, що еквівалентно 6 млрд доларів⁷². Комісія з питань етики та боротьби з корупцією Кенії⁷³ дійшла висновку, що міністерства внутрішніх справ, охорони здоров'я та транспорту є найбільш корумпованими інституціями країни: у 2023 році розмір середнього хабаря зріс удвічі.

Через протести опозиційних груп і корупційну складову Кенія поступово втратила статус держави з чітким фокусом регіональної стабільності і перемістилася до категорії «гібридних режимів» або «демократій з певними вадами»⁷⁴.

«Я думаю, що те, що зараз відбувається, є справжньою травмою для багатьох людей. Це про відсутність довіри до своїх людей, до власних політиків. Це свого роду неоколоніалізм, який заволодів нами усіма».

Адріан Янков'як

Така ситуація позначилася на перспективах процвітання країни за рахунок демографічного дивіденду: згідно з опитуванням Фонду сім'ї Ічіковіц ([Ichikowitz Family Foundation, IFF](#)), проведеним у 2024 році, майже 60% молодих африканців хочуть залишити Кенію через корупцію чиновників.

Водночас, саме кенійська молодь активно висловлює незгоду із деякими рішеннями уряду, як-от після нещодавнього підвищення податків⁷⁵. А також знаходить нові ефективні способи мобілізації громадського суспільства:

«Цей протест був переважно ініційований молодими людьми, які самоорганізувалися у соціальних мережах, зокрема на X. Це були не типові протести, де люди організовуються на вулицях. Натомість вони організовувалися онлайн, а потім збиралися на вулицях».

Брайана Еджон

На цю тему також висловлюється Грейс Керонго, виокремлюючи роль мистецтва та цифрових технологій під час протестів:

70 Gavin M., *Kenya's Governance Dilemma*, Council of Foreign Relations, 22.08.2023, <https://www.cfr.org/blog/kenyas-governance-dilemma>.

71 *Defending the Vital Role of Civil Society Organizations in Kenya. Joint Statement for Immediate Release*, Amnesty International, 20.07.2024, <https://www.amnestykenya.org/defending-the-vital-role-of-civil-society-organizations-in-kenya/>.

72 Darcey Laura, *Kenya's Culture of Corruption*, Nyamboyo Technical School, 2023, <https://nyamboyotechnical.org/kenyas-culture-of-corruption/>.

73 Yusuf Mohammed, *US accuses Kenyan officials of corruption in contract awards*, Voice of America, 05.04.2024, <https://www.voanews.com/a/us-accuses-kenyan-officials-of-corruption-in-contract-awards/7558547.html>.

74 Bertelsmann Stiftung, *BTI 2024 Country Report — Kenya*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 19.03.2024, 45 p., https://www.ecoi.net/en/file/local/2105893/country_report_2024_KEN.pdf.

75 Shilaho Westen K., et al., *Kenya's Historic Gen-Z led Protests: The Issues*, ACCORD, 29.08.2024, <https://www.accord.org.za/analysis/kenyas-historic-gen-z-led-protests-the-issues/>.

«Нещодавно відбулася революція покоління Z, і багато в чому вона була руйнівною силою мистецтва. Покоління Z створювало музику за лічені секунди за допомогою ШІ. Вони створювали пости для закликів людей вийти на вулиці. Вони робили скетчі на TikTok. Вони створювали відео для мобілізації людей».

Грейс Керонго

Окрім становлення збалансованих відносин між державним і громадським сектором, гострим залишається питання захисту прав вразливих груп населення. Зокрема, на території Кенії діє фінська організація «[Fin Church Aid](#)», яка працює з біженцями та переміщеними особами у громадах за межами Найробі. Діяльність громадської некомерційної організації «Асоціація масаї» ([Maasai Association](#)) спрямована на будівництво шкіл, систем водопостачання, надання академічних стипендій дітям вразливих груп населення та підтримку проєктів сталого економічного розвитку серед масаї. За ініціативи асоціації було створено Центр культурної спадщини масаї ([Maasai Cultural Heritage Center, MCH](#)) з метою збереження та поширення знань про культурні традиції племені.

Вагому роль у наданні гуманітарної допомоги найменш забезпеченим верствам населення, у першу чергу дітям, відіграють волонтерські осередки, створені українською діаспорою: «[Transforming nations](#)» у місті Какамега та «[Місія сприяння](#)» у місті Кісуму. Зокрема, організація «Transforming nations» була заснована місіонером Михайлом Резніком у 2015 році і є одним з осередків протестантського молодіжного руху. На її базі побудований сиротинець та центр реабілітації для безпритульних дітей. У цілому, місія опікується забезпеченням

проживання, харчування та освітою 42 дітей, які постійно перебувають у сиротинці. Близько 100 безпритульних підлітків проходять програму реабілітації.

«Місія сприяння» у місті Кісуму заснована сім'єю українських місіонерів Ростиславом та Іриною Антоненц. У рамках проєкту діють програми підтримки малозабезпечених сімей продуктами харчування та іншими засобами першої необхідності. Місія підтримує сиротинець «Daddy's Home», що діє за принципом дистанційного усиновлення, а також організовує здобуття середньої освіти місцевими дітьми, які не можуть оплатити навчання⁷⁶. Волонтери підтримують тісні зв'язки з кенійськими урядовцями і бізнесменами, намагаючись охопити якомога більше соціальних груп, а також з Посольством України у Кенії, з яким спільно проводять культурні заходи та акції приурочені до визначних дат в історії України.

Медіа

Незважаючи на те, що Кенія піднялася зі 102 (2021) на 69 місце серед 180 країн у Всесвітньому індексі свободи преси 2022 року, правове середовище медійного простору країни залишається «неоднозначним та амбівалентним»⁷⁷. Так, уряд Джомо Кеніати імплементував закони, що надають виконавчій владі широкі повноваження обмежувати публічну інформацію та штрафувати або ув'язнювати журналістів, які висвітлюють проблеми корупції або нерозкритих політичних вбивств.

Поширеною залишається тактика «спеціалізованого профілювання», коли журна-

⁷⁶ Українці в Кенії, Посольство України в Республіці Кенія, 23.09.2020, <https://kenya.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/3880-ukrajinci-v-keniji>.

⁷⁷ Civil Society Organizations Dissect and React to Maraga-Led Taskforce Report, International Commission of Jurists, 29.11.2023, <https://icj-kenya.org/news/civil-society-organizations-dissect-and-react-to-maraga-led-taskforce-report/>.

лістів звинувачують в упередженості через приналежність до певного видання, що посилює рівень самоцензури. Окрім проблем цензури та обмежень, безпека журналістів також залишається гострим викликом країни. Медійники зазнають фізичних нападів (у 2023 року був убитий кенійський блогер та політичний активіст Данієля Мутіані⁷⁸, який висвітлював соціальні та політичні питання), їх обладнання викрадається та знищується, особливо під час публічних демонстрацій.

Наразі у Кенії діють два типи медіа: державної власності (Громадська телерадіомовна корпорація Кенії ([Kenya Broadcasting Corporation, KBC](#)), яка має повноваження проводити суспільне мовлення) та приватної власності:

- 1) «[Nation Media Group](#)» — одна з найбільших приватних медіа-груп у Східній та Центральній Африці, має акції на фондовій біржі Найробі, включає «Daily Nation» (газета), «NTV» (телебачення) і «Nation FM» (радіо).
- 2) «[Standard Group](#)» керує газетою «The Standard» — однією з найстаріших газет Кенії, і «KTN» — популярною телевізійною станцією.
- 3) «[Royal Media Services](#)» (RMS) належить Семюелу Мачарія, керівнику «Citizen TV» (найпопулярніша телевізійна станція Кенії) і кількох радіостанцій, зокрема «Radio Citizen».
- 4) Мережа «[Mediamax](#)» належить родині Джомо Кеніатта і має у складі «K24 TV», «People Daily» (безкоштовна національна газета) і кілька радіостанцій.
- 5) «[Radio Africa Group](#)» володіє газетою «The Star» і кількома радіостанціями, такими як «Kiss FM», «Classic 105» і «Radio Jambo».

Право власності має безпосередній вплив на об'єктивність висвітлення по-

дій та позицію редакції, особливо щодо політичних і соціально-економічних питань.

Відповідно втручання політичних і бізнесових еліт, цензура та зменшення доходів створюють додаткові перешкоди для професійної діяльності кенійських медіа. У березні 2024 року Робоча група медіа-сектору Кенії, до складу якої входять представники різних медіа та журналістських організацій (Спілка журналістів Кенії, Гільдія редакторів Кенії, Асоціація власників медіа, Товариство редакторів Східної Африки, Асоціація медіа-жінок Кенії тощо), виступила проти державного втручання в медіа-ландшафт Кенії, закликаючи до солідарності медіа-гравців з метою становлення вільних медіа.

Окрім цього, у кенійському медійному просторі діє Медійна рада Кенії ([Media Council of Kenya](#)) — незалежна національна установа, заснована у 2013 році, що має на меті встановлення журналістських стандартів та забезпечення їх дотримання. Рада регулює роботу журналістів, мовників і телевізійних станцій, займається акредитацією журналістів та їх професійною підготовкою, проводить щорічне опитування громадської думки. А також «[Baraza Media Lab](#)» — коворкінг для налагодження співпраці та експериментів серед медіа-практиків Кенії: журналістів, блогерів, письменників, художників, режисерів, карикатуристів, експертів із соціальних мереж, технологів та інших міждисциплінарних діячів. Платформа пропонує підвищення кваліфікації медіа-практиків і навчання навичкам управління бізнес-моделями. Останнім часом спостерігається сплеск народних медіа, які відіграють суттєву роль у просуванні медіа-продуктів рідною мовою у регіонах, віддалених від інформаційного центру країни у Найробі.

⁷⁸ Kenya Media Landscape Guide, CDAC Network, April 2024, https://static1.squarespace.com/static/60996b75eb6521a42f3839d/t/663506da4298713cbe968d30/1714751203150/Kenya-Media-Landscape_Guide.pdf.

Спортивна дипломатія і брендинг

Одним із успішних векторів культурної стратегії Кенії, нарівні з творчими галузями, слугує **спортивна дипломатія як інструмент позиціонування та популяризації країни на африканському континенті**. Так, у рамках Нового партнерства для розвитку Африки (НЕПАД) і програми «Африканське відродження», Кенія разом із ПАР та Зімбабве прийняла Кубок світу з крикету у 2003 році. Кенійський фонд миру Тегла Лоруп ([Tegla Leurope Peace Foundation](#)) провів марафони на підтримку миру за участі професійних спортсменів з воюючих громад Туркана та Покот у Північній Кенії⁷⁹, а також став модератором у Дарфурі та серед карамоджонгів в Уганді.

Звичною практикою дипломатичної служби Кенії є залучення відомих спортсменів для презентації конкретного політичного питання або посилення дипломатичного послання⁸⁰. Зокрема, кращі кенійські спортсмени були стратегічно включені до складу високопоставленої делегації дипломатів у Раді Безпеки ООН. Уряд Нідерландів через програму партнерства «Спорт для розвитку Кенії» також підтримує проведення локальних спортивних заходів, розглядаючи їх як засіб примирення та зменшення інтенсивності конфліктів у регіоні.

З метою посилення привабливості країни як культурного осередку **Кенійське агентство з просування експорту та брендингу розробило Національну програму брендингу «Рада бренду Кенії» (Brand Kenya Board), яка передбачає запровадження заходів для просування кенійських товарів і послуг на глобальний ринок**. Успішною стала комерціалізація культури племені масаїв (одяг, вишивка бісером, прикраси, традиції полювання, весільні обряди, церемонія ініціації тощо), продукти різьблення племені кісі, нарівні з музичною **індустрією, модою і дизайном інтер'єрів**. Використовуючи культурну продукцію як складові м'якої сили, Кенія прагне змінити сприйняття міжнародної спільноти не лише шляхом дипломатичних зусиль, але й через безпосереднє залучення до споживання товарів кенійських виробників (GIPE Apparel, Sandstorm Kenya, Kitukali). Відповідно, сегментація культурної політики за галузями та проведення національних, регіональних і panaфриканських подій спрямовані на інтеграцію культурних, технологічних і соціальних аспектів світової економіки, де трансформація, творчість і знання стали потужними засобами сприяння розвитку країни. Проте незважаючи на активізацію зусиль Кенії щодо реалізації культурних ініціатив, **фінансування подібних заходів залишається обмеженим через відсутність чітких параметрів процедури надання коштів і моніторингу їхнього використання**, що створює додаткові складнощі у вирішенні логістичних питань.

79 Chege Mwangi, *Implementation of Cultural Diplomacy to Boost Kenya's Global Perception*, 2021, 80 p.

80 Kamweti Sheila, *The Application of Cultural Diplomacy in Enhancing Kenya's International Image*, University of Nairobi, November 2017, 94 p.

Українсько-кенійський мурал «Grains of Culture»
задня підтримки України у Найробі,
zug55

Перспективи українсько-кенійської культурної співпраці

Розбудова динамічної культурної співпраці між Україною та Кенією передбачає передусім поглиблене розуміння загального політичного контексту та прогнозування змін політичної кон'юнктури внаслідок виборів. Точкою входу до кенійського культурного простору є одночасне налагодження взаємодії між державними інституціями і представниками неурядового сектору. Такий комплексний підхід дозволить:

- **від державних установ:** отримати відповідні дозволи або ліцензії на виробництво культурної продукції, залучити національні медіа для висвітлення спільних ініціатив, поліпшити відносини між урядовими акторами Кенії та України;
- **від інституцій спеціалізованого характеру:** налагодити науково-академічну або технологічну співпрацю, окреслити вектори спільних досліджень, створити мережу спільних українсько-кенійських наукових проєктів;
- **від галузевих організацій** на кшталт Кенійської асоціації видавців, Центру мистецтв або платформи Usani⁸¹: отримати досвід вирішення організаційних питань, зокрема щодо комунікації з державним сектором, специфіки управління культурними проєктами у кенійському середовищі, налагодити

зв'язки з місцевими мистецькими хабами і культурними діячами.

До ключових перешкод, які можуть виникнути під час культурної співпраці між Україною та Кенією, належать:

- **брак державного фінансування** через відсутність налагоджених процедур отримання коштів і дефіцит цільового інвестування, що передбачає співфінансування або додаткову підтримку міжнародних партнерів;
- **оформлення ліцензійних документів на виробництво культурної продукції.** Пріоритетом користуються довгострокові, а не разові проєкти, які можуть презентувати результати спільних зусиль і вплив культурної ініціативи на громаду і країну в цілому;
- **низький рівень володіння англійською мовою контрагентом.** Співпраця з культурним сектором Кенії розбудовується англійською мовою як офіційною;
- **розсинхронізація темпів взаємодії.** Кенійці спокійніше ставляться до дедлайнів і надають перевагу повільному ритму розгортання справ.

Культурне партнерство України та Республіки Кенії потенційно може охопити окремі вектори у мистецьких напрямках.

⁸¹ Аудиторії надається QR-код виконавця, за допомогою якого можна залишити відгук про виступ, а також чайові артисту. Платформа отримує 5% від заробітку виконавця.

Візуальне мистецтво

Проект «Зерна культури» (Grains of Culture), спрямований на посилення співпраці між українськими та кенійськими художниками, заклав початок створення муралів на теми стійкості та миру. Художники (Микита Кравцов та Андрій Ковтун з України та Моха Графікс (Moha Graphix), Пол Келемба (Маддо) та Еліамін Інк з Кенії) також розмалювали матату⁸² із посланням, яке засуджує російське вторгнення в Україну.

- *Пролонгація партнерства:* проведення воркшопу щодо ролі живопису як засобу подолання психологічного стресу, організація виставок народних ремесел України і Кенії (вишивка, петриківський розпис, килимарство), організація тижнів моди «Традиційний одяг», створення спільного географічного простору із відтворенням традиційного житла українців і кенійців.

Літературні студії

Письменники та журналісти спілки [PEN-Kenya](#) (Partnership 4 Empowerment and Networking in Kenya, зареєстрована через громадську організацію Coordination Act) підтримали кампанію з визволення Олега Сенцова, брали участь у круглому столі, приуроченому до спільного святкування Дня Конституції України та Дня Самоврядування Кенії (Madaraka Day). У рамках Шевченківських днів українське посольство в Кенії організувало читання віршів Тараса Шевченка у виконанні Каїнги Оквемби, Президента PEN Kenya Centre, який прозвучав в ефірі національного радіо Кенії «KBC English Service».

- *Пролонгація партнерства:* публікація і переклад книг про український спротив російській агресії англійською мовою,

презентація українських книг, особливо графічних романів, на літературних читаннях Кенії.

Кіноіндустрія

У 2018 році за підтримки Держкіно було проведено перший український кінофестиваль у Найробі, а у 2019 році українські фільми були представлені на 21-му Фестивалі європейського кіно в Кенії. У 2023 році відбувся показ номінованого на «Оскар» дансько-українсько-шведсько-фінського документального фільму «Будинок зі скалок» режисера Сімона Леренга Вільмонта. 2024 року був презентований номінований на «Оскар» фільм українського режисера Мстислава Чернова «20 Днів в Маріуполі».

- *Пролонгація партнерства:* трансляція українських фільмів про російсько-українську війну, запрошення кенійських кінорежисерів до українських кіностудій, організація навчання для кенійських акторів, у тому числі театральної галузі, від провідних українських діячів.

Науково-академічна сфера

У 2022 році між Західноукраїнським національним університетом та Університетом Найробі був підписаний Меморандум про співробітництво. У листопаді 2024 року Посольство України розпочало серію лекцій і воркшопів із Острозькою академією, ініційоване в рамках розвитку африканських студій в Україні.

- *Пролонгація партнерства:*
 - проведення спільних історичних досліджень щодо становлення україн-

82 Матату — це приватні маршрутні мікроавтобуси, які є основним видом громадського транспорту в Кенії.

сько-африканських відносин, пошук точок перетину. Досвід колонізації Кенії дотичний до окремих аспектів окупації Росією українських територій, що може бути інтерпретовано на користь майбутніх двосторонніх інтересів.

«Якщо ми зможемо навчитися говорити через історичні події, які відбулися в Кенії, тоді ми зможемо краще передати те, що зараз відбувається у Східній Європі».

Адріан Янков'як

- **переосмислення історії.** Монополізація Росією історичної пам'яті про підтримку африканських визвольних рухів у радянські часи нівелює досягнення українських дипломатів у боротьбі проти апартеїду. Українські інженери брали активну участь у відбудові інфраструктури в країнах Африки, тоді як африканські воїни за незалежність проходили тренування поблизу Одеси та Сімферополя⁸³. Публічне розкриття російських маніпуляцій історією сприятиме розвінчанню міфу про РФ як лідера антиколоніального руху і може стати фундаментом для просування наративу про небезпеку РФ для цивілізованого світу. Зокрема, висвітлення залученості українців до боротьби з апартеїдом (Геннадій Удовенко, постійний представник УРСР при ООН, віцепредседателю Спеціального комітету при ООН проти апартеїду) сприятиме налагодженню взаєморозуміння;
- **розробка наративів стійкості** національної ідентичності для поглиблення розуміння цінностей українців;
- **організація кафедр україністики,** вивчення базового рівня української мови;
- **розробка спільних навчальних курсів культурологічної спрямованості.** Кенія інвестує у навчання та розвиток людських ресурсів у сферах культури та мистецтва, що проявляється у структурі системи вищої освіти, де пропонуються курси в галузі музики, образотворчого мистецтва, танцю, драми та культурології. Викладання на програмах державного сектора вважається одним із чинників підтримки багатоетнічного кенійського суспільства, що може стати цінним активом для української мультикультурності. Доцільним видається створення спільних курсів і навчально-методичних комплексів із залученням ACRI та Університету КСА у рамках реалізації Конвенції ЮНЕСКО 2005 року щодо підготовки кінотехнологів і журналістів цифрових медіа, а також залучення українських представників до робочої групи Школи інкультурації в Африці;
- **спільна розробка технологій** (робототехніка, IT). Українські розробники презентували нову технологію безпілотників з метою збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва та подолання нестачі продовольства шляхом поглиблення технічного партнерства між українськими (зокрема, ГО «No labels») та кенійськими спеціалістами з агротехніки (Університет сільського господарства та технологій Джомо Кеніатта; приватні підприємці на кшталт Фреда Няму, засновника агротехнічного бізнесу «Farm with Fred»). Перспективним видається використання технологій штучного інтелекту з метою захисту авторських прав у культурній сфері (відстеження контенту);
- **посилення роботи з антиколоніальними наративами,** підкреслення спіль-

83 Andrii Sybiha unveils the memorial plaque in honor of Hennadii Udovenko in the national memorial Freedom Park, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, 28.10.2024, <https://mfa.gov.ua/en/news/andrij-sibiga-vidkriv-memorialnu-tablichku-gennadiya-udovenka-v-nacionalnomu-kompleksi-park-svobodi>.

них рис у боротьбі кенійського та українського народів. До прикладу, аналогом української УПА є кенійський рух Mau Mau, який виборював незалежність від британської корони. Демонстрація солідарності у прагненні до свободи сприятиме поглибленню розуміння впливу військових дій та неоколоніалізму на культурну сферу, розробці та вдосконаленню практик відновлення національної ідентичності у повоєнний період, зміцненню стійкості окремих громад і розбудові діалогу на сенситивні теми.

«Ми можемо відправити людей в Україну, щоб дізнатися про ваш спосіб життя, культуру, а потім повернутися і передати ці знання іншим людям у Кенії».

Брайан Ейджон

Медіа

У кенійських медіа були опубліковані статті Посла України Андрія Праведника щодо ключових напрямків діяльності Посольства та перспектив подальшої співпраці між Україною та Кенією, зокрема з нагоди відзначення Дня Героїв Небесної Сотні

«[Ukraine commemorates Heroes of Heavenly Hundred](#)». Стаття «[ANDRII PRAVEDNYK: Ukraine calls on international partners to join Crimea deoccupation efforts](#)» акцентувала увагу на деокупації Криму та саміті Кримської платформи з метою підвищення обізнаності кенійської аудиторії та експертних кіл щодо означеної тематики. Публікація «[Mashujaa Day reflections: Why Russia remains colonial state](#)» проводить паралель між боротьбою Кенії та України за незалежність, наголошуючи на російській політиці примусової культурної асиміляції та русифікації населення тимчасово окупованих українських територій.

- **Пролонгація партнерства:** активізація українського дипломатичного корпусу в інформаційному просторі Кенії та медіа Південної Африки (публікація статей, розміщення відео, проведення брифінгів), залучення української діаспори до культурного діалогу: проведення спільних політичних дебатів на тему авторитаризму та демократії; організація тренінгів з проведення журналістських розслідувань (OSINT-інструменти), документування військових злочинів і використання бази даних у міжнародних судах для притягнення відповідальності.

Untitled,
Mimi Cherono Ng'ok

Рекомендації

Для поглиблення відносин між Україною та Кенією доцільно виокремити такі рекомендації:

- 1. Ревізія комунікаційної стратегії та розробка надійної пропозиції стало-го, рівного та справедливого партнерства між Україною та Кенією як кроскультурних просторів.** Політична, економічна та військова підтримка західних країн сприяла активній інтеграції Києва в західну архітектуру безпеки, що, своєю чергою, впливає на сприйняття України як частини західного блоку за межами Європи. Позиція України сильна в західному світі частково через наратив протиставлення демократії і диктатури. Проте він не працює для інших континентів, де західні держави досі сприймаються як колонізатори.
- 2. Розробка та просування наративів, які відповідають динаміці уявлень кенійського суспільства.** Дипломатичні зусилля України переважно були зосереджені на представленні РФ як ключової загрози західному способу життя (цінностям, інститутам, свободам і принципам), що сприймається як цивілізаційний ексклюзивізм за межами європейського флангу. Для формування позитивної репутації у Кенії доцільно сформулювати наратив, який синтезує уявлення про несправедливу російську агресію проти України, звернувшись до тематики колоніалізму як вихідної точки.
- 3. Налагодження діалогу щодо глобальних наслідків російської агресії проти України.** Перебої у ланцюгах постачання і блокування українських портів спричинили стрімке зростання цін на продовольство та енергоносії на Африканському континенті. Допомога у пом'якшенні наслідків та участь у відкритій дискусії щодо шляхів вирішення загальних викликів на кшталт енергетичної безпеки, зміни клімату та збереження заповідників і резерватів (зокрема, відновлення заповідника «Асканія-Нова» в Україні) можуть покращити цілісне сприйняття України кенійською спільнотою.
- 4. Формування позитивного іміджу України як надійного партнера з ідентичними цінностями, з урахуванням фрагментованої природи регіонів Кенії і наявних сенситивних питань.** До актуальних наративів, які матимуть позитивний відгук серед кенійців, належать цінності свободи і незалежності, захист прав людини, економічна справедливність, захист довкілля та протидія наслідкам екоциду, боротьба з утисками корінних народів, повернення культурних артефактів, стійкість перед зовнішніми викликами.
- 5. Залучення неурядових організацій України та приватного сектора для розширення векторів співробітництва, зокрема ІТ-компаній.**
- 6. Формування проукраїнської медіа-мережі у складі місцевих журналістів і лідерів думок для інтеграції українських наративів для цільової аудиторії (спільні публікації, запрошення кенійських журналістів і громадських діячів до України, організація візитів журналістів з метою взаємного навчання та обміну досвідом).** Акцент слід робити на співпраці з тими дієвцями, котрі попередньо мали досвід співпраці/візитів/

мистецьких резиденцій в інших країнах Центрально-Східної Європи і мають розуміння контексту регіону.

7. **Досвід реституції.** В умовах війни Україна використовує передові технології для оцифровування та реставрації культурних артефактів, що може стати цінним досвідом для музеїв Кенії у справі деколонізації бібліотек. Зусилля кенійського уряду щодо повернення на батьківщину артефактів колоніальної епохи перегукуються з прагненням України повернути культурну спадщину, викрадену Російською Федерацією.
8. **Посилення співпраці щодо боротьби з поширенням дезінформації та пропаганди** шляхом створення спільних просвітницьких платформ з розвитку критичного мислення, медіа та цифрової грамотності, уміння створювати подкасти.
9. **Миротворча співпраця.** Посередницька роль Кенії як модератора військових конфліктів підтримується розгортанням військового контингенту, зокрема, для

Сил захисту ООН (UNPROFOR) у Хорватії, Групи допомоги з переходу ООН (UNTAG) у Намібії, місії ООН у Ліберії (UNOMIL), Тимчасових сил ООН у Лівані (UNIFIL), місії ООН у Сьєрра-Леоне (UNAMSIL), Багатовимірної інтегрованої місії ООН зі стабілізації в Малі (MINUSMA), місії ООН — Африканського Союзу в Демократичній Республіці Конго (MONUSCO) і місії ООН у Південному Судані (UNMISS). Бойовий досвід українців, а саме знання сучасної воєнної техніки, може стати цінним активом для кенійських збройних сил.

Збільшення присутності України в інформаційному та культурному просторі Кенії може сприяти посиленню рівня обізнаності та емпатії серед кенійців, і вивести їх з ареалу російського впливу. Пріоритетним питанням для налагодження тісної взаємодії залишається конкретизація користі від реалізації спільних українсько-кенійських ініціатив. Враховуючи сфокусованість уваги уряду Кенії на розвитку креативних індустрій, цифровізації та розбудові місцевого потенціалу, майбутні проекти варто синтезувати з означеними напрямками.

Інформація про авторів

- **Анастасія Сичова**, доктор політичних наук, аналітикиня, має досвід проведення науково-методологічних досліджень більше 10 років, авторка понад 40 наукових публікацій. Ключові сфери наукового інтересу: політична довіра, колабораційні платформи, когнітивна стійкість
- **Богдан Веселовський**, доктор філософії (міжнародне право), експерт Аналітичного центру ADASTRA, автор 45 науково-публіцистичних праць, аналітичних записок та звітів
- **Дмитро Суслик**, магістр міжнародних відносин, має досвід проведення глибинного інтерв'ювання та проведення фокус-груп у проєктах USAID та Deloitte Ukraine

Український інститут — державна інституція у сфері управління Міністерства закордонних справ України. Місія Українського інституту — зміцнення міжнародної і внутрішньої суб'єктності України засобами культурної дипломатії. Ми налагоджуємо міжнародні культурні зв'язки між людьми й інституціями і створюємо можливості для взаємодії українців зі світом.

Цей аналітичний звіт є частиною серії досліджень культурних середовищ та локальних контекстів країн Азії, Африки та Латинської Америки, проведених на замовлення Українського інституту у 2024-2025 роках.

ukrainian
institute

